

ČAS

Podobenstvo o zlých vinohradníkoch

...Istý hospodár vysadil vinicu. Obohnal ju plotom, vykopal v nej lis a postavil vežu. Potom ju prenajal vinohradníkom a odcestoval. Keď sa priblížil čas obe-račky, poslal k vinohradníkom svojich sluhov, aby prevzali jeho diel úrody. Ale vinohradníci jeho sluhov pochytili; jedného zbili, iného zabili, ďalšieho ukameňovali. Znova poslal iných sluhov, viac ako predtým, ale aj s nimi urobili podobne. Napokon k nim poslal svojho syna, lebo si povedal: K môjmu synovi budú mať úctu. Ale keď vinohradníci zazreli syna, povedali si: To je dedič. Podťe, zabime ho a jeho dedičstvo bude naše! Chytili ho, vyvliekli z vinice a zabili. Keď potom príde pán vinice, čo urobí tým vinohradníkom? Odpovedali mu: „Zlých bez milosti zahubí a vinicu prenajme iným vinohradníkom, ktorí mu budú načas odovzdávať úrodu.“ Ježiš im povedal: „Nikdy ste nečítali v Písme: Kameň, čo staviteľia zavrhlí, stal sa kameňom uholným. To sa stalo na pokyn Pána; vec v našich očiach obdivuhodná?“

Preto vám hovorím: Vám sa Božie kráľovstvo vezme a dá sa národu, ktorý bude prinášať úrodu. Kto padne na ten kameň, doláme sa, a na koho on padne, toho rozdlávi. (Matúš 21, 33-44)

Milan Rúfus: Quo vadis, homo sapiens? Duchovných istôt ubúda. Boh tejto civilizácie premiestnil sa z katedrál do svetového obchodného centra a do jeho nespočetných pobočiek – peňažných ústavov, sám prijímúc meno Peniaz. Nie je to bohvieaké meno, ako že ani onen boh nie je bohvieako dôstojný. Avšak v očiach jeho stále pribúdajúcich služobníkov práve on je jediný a všemohúci. A slúžia mu až do roztrhania tela. Pravdaže, tela svojho blížneho. Dôsledky tejto služby narastajú a sú pre vývin vedy stále väčším rizikom. A nie iba pre vedu, ale už aj pre osud ľudstva.

Veci sa totiž majú tak, že výsledky tej horlivej jednostrannej služby mechanicky a nezadržateľne vytvárajú predpoklad pre mocenské ovládanie sveta. Tak sa mi vidí, že aj studená vojna sa skončila vlastne víťazstvom peňazí. Ťažkopádnejšia, a teda chudobnejšia z dvoch medzi sebou zápasiacich ekonomík už nemala na ďalšiu fázu enormného zbrojenia, akú predstavoval projekt hviezdnych vojen. A tak jej tréner, s neveselým súhlasom svojho ÚV, hodil uterák do ringu. Tam, kde ide o moc, je aj veda aj umenie, ako sme to už neraz mohli vidieť, iba jej derivátom. (...)

Lenže boh peňazí má tiež svojich desať prikázaní. A prvé z nich, čo čert chcel, je totožné s prvým z Mojžišovho Desatora. „Nebudeš mať iných bohov predomnou.“ ...

Pavol Strauss: Rozheganý spoločenský poriadok oboch hemisfér zeme je príznakom choroby jej základov. Základom spoločného a spoločenského života musí byť všetkými prijatá mravná norma, ktorá je jednotná pre život jednotlivého človeka práve tak ako pre celý národ a pre celú spoločnosť. Mravnosť môže byť len jedna; trvanlivá môže byť len vtedy, keď je zakotvená v niečom nemenlivom; nemenlivý je však iba Boh. Všetka takzvaná mravnosť, ktorá nie je zakotvená v Bohu, je pseudomravnosť, výhovorka mravnosti alebo jednoducho nie mravnosť, teda nemravnosť. (...)

Tackáme sa nad úzase nebezpečnými priepasťami, lebo vládnuci a rozhodujúci muži nášho veku neakceptovali a neuskutočňovali Kristove mravné normy. Sprievodnými znakmi tohto odklonu je stále nemravnnejšie a neúprimnejšie správanie sa svetovej diplomacie a stále brutálnejšie metódy špionáže a vojny. – Boh nás tresce nami samotnými. Dovoľuje, aby sme si navzájom rozbíjali hlavy. Duše bude on strašnejšie proesievať.

Jozef Šišila

Dary k týmto jubilejným Listom PS 10

Zber úrody býva vždy najradostnejšou udalosťou, vyvrcholením sezóny, no zároveň i základom pre novú sejbu. Tak je to i s našimi Listami PS. Keď vychádza nové číslo,

už je zároveň ziasate na ďalšie. Opakuje sa „problém“, čo do čísla nedať, čo posunúť do ďalšieho, a nie čo uverejniť. Pred piatimi rokmi, keď sme založili spolok a uverejnili prvé číslo v blahej nádeji, že raz budú i ďalšie, sa nám naozaj nemohlo ani snívať, že raz dokážeme pripraviť desať vydaní a že zakrátko bude pripravený do tlače prvý zväzok súborného diela Pavla Straussa. Tento editoriál k jubilejnému číslu našich Listov PS sa mi preto píše o to radostnejšie. A aj udalosti posledných mesiacov prinášajú len potešenie.

Vďakahodný a odvážny počin Františka Mikloška iniciovať editorský projekt a hľadať prostriedky na vydanie súborného diela Pavla Straussa začína prinášať svoje prvé ovocie. Našiel pochopenie a ochotu u toho najpopulárnejšieho editora, profesora Júliusa Paštéku. Ten pripravil editorský projekt Súborné literárne i mysliteľské dielo Pavla Straussa. Na jeho úvod hovorí: *“Ako originálny a jedinečný zjav má predpoklady stať sa reprezentačným slovenským autorom 21. storočia, pretože v prípade Straussa ide o výnimočný intelektuálny a vzdelanec typ európskej úrovne“*. Začína sa takto naplňovať náš sen vydania súborného diela k storočnici narodenia Straussa, ktorá bude v roku 2012. Rozhovor s profesorom Paštékom ma presvedčil o jeho nielen výnimočnej profesionálnej zdatnosti a znalosti Straussovho diela. No je i nesmierne pracovitý. Za krátky čas má rozplánované a vecne podkladovo pripravené celé dielo na desať zväzkov, pričom každý spolu s úvodnou štúdiou a editorskými poznámkami bude mať asi 500 strán. Tak sa nám prvýkrát objavuje len tušený, no predsa prekvapivý veľký rozsah diela 5000 strán. Ak sa podarí zohnať pánovi Mikloškovi prostriedky, tak už v tomto roku by mohli vyjsť prvé tri, či štyri zväzky.

V septembri sme uskutočnili pravidelné výročné zasadnutie nášho Spolku. Dôstojné a podnetné ako vždy. Teraz i podporené účasťou a dobrými správmi prísľubu primátora Liptovského Mi-

kuláša Jána Blcháča, že mesto poskytne priestory Múzea Janka Kráľa na zriadenie Izby Pavla Straussa. Budeme radi, keď Múzeum popri prácach na katalógizácii knižnice začne i práce na odbornom spracovávaní osobnej pozostalosti, článkov, rozhovorov, publikácií, korešpondencie a iných dokumentov, ktoré nám láskavo poskytla Straussova rodina.

Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre v novembri otvorila Univerzitné pastoračné centrum pomenované po Pavlovi Straussovi. Hoci na november bolo v Nitre plánované ďalšie univerzitné podujatie, pravidelné už štvrté udeľovanie cien Pavla Straussa, nemohlo sa v tomto termíne uskutočniť pre náhle onemocnenie hlavného organizátora a autora, profesora Jozefa Leikerta. Uskutočnilo sa 26. 1. 2009. Laureátmi sa stali výtvarník Miroslav Cipár a spevák, hudobník Pavol Hammel. Laudáciá predniesli František Mikloško a Boris Filan. Mám pocit, že z laureátov a i autorov ich laudácií sa stávajú kultúrni reprezentanti a poslovia diela Pavla Straussa. Isto najmilšou a najvzácnejšou súčasťou odovzdávania cien bola účasť a príhovor doc. MUDr. Juraja Straussa, Pavlovho 92-ročného brata z Prahy.

Tento ročník bol opäť výnimočný, nielen laureátmi, programom (účinkoval rozšírený komorný súbor Art septet Nicolaus pod vedením Lubomíra Rašiho a okrem iných skladieb zaznelo aj Rúfusove Requiem za Pavla Straussa a za nás), ale i účasťou osobností. Minister zdravotníctva Richard Raši, profesor Štefan Luby, predseda SAV, primátori Nitry a Litovského Mikuláša Jozef Dvonč a Ján Blcháč, profesor Jozef Klimko a mnohí ďalší. Isto sa so mnou zhodnú mnohí, že Cena Pavla Straussa sa je každoročne jednou z najdôstojnejších kultúrnych udalostí Slovenska. Ako i predtým, budem o nej podrobnejšie informovať v najbližších Listoch PS 11.

Odišiel nám básnik Milan Rúfus. O jeho blízkom spojení so Straussom sme písali viackrát. Uverejnili sme i jeho reflexiu Straussa, ktorú na našu prosbu Majster veľkoryso napísal. V minulom čísle i pripomenutie k jeho 80-ke. Práve k 80-ke usporiadal 17. decembra 2008 lekársky spolok Sapientia v Cikkerovom Múzeu malú komornú slávnosť, kde sa v kruhu priateľov a obdivovateľov zúčastnil i Majster Rúfus s rodinou. Ludácio Majstrovi napísal profesor Ivan Hulín a predniesol Štefan Bučko. Pozdravili ho

vystúpeniami profesor Michal Valent, profesor Milan Čič v mene prezidenta SR, herečka Soňa Valentová, husľovými vystúpeniami profesor Peter Michalica. O priateľskom i tvorivom spojení Rúfusa s Cikkerom hovorila riaditeľka Múzea Irena Michalicová. Keď sa na záver prihovoril Majster Rúfus, nikto nemohol tušiť, že na verejnosti prehovoril naposledy. *“...Kolíska to je zvláštna vec, to nie je kus nábytku, to je niečo ďaleko viac, to je doživotné materské znamienko... Liptov, kolíska, ktorá sa Pánovi vydarila, bol pri chuti vtedy asi...“* A vydaril sa mu i básnik, ktorý sa po dlhých rokoch vrátil tam, kam vždy patril, do svojej kolísky Závažnej Poruby. Venujeme mu preto, i v týchto Listoch PS s vďakou svoje miesto.

Asi nie je náhoda, že blízki sa stretávajú. Lekár, profesor Ivan Hulín nám na požiadanie v krátkom čase urobil Odborno - medicínske zhodnotenie publikácií Pavla Straussa. *„Pri pohľade na prezentovanie výsledkov jeho práce je zrejmé, že bol systematikom najvyššieho stupňa... Pri uvádzaní výsledkov rešpektuje všetky zásady vedeckej práce. Možno že tieto skutočnosti iba odhaľujú jeho osobnosť s vysokým stupňom citlivosti voči pacientom, so zodpovednosťou „za ich osud“ ale aj s túžbou odhaľovať podstatu každého sledovaného javu“*. Hodnotenie profesora Hulína uverejňujeme v celom rozsahu. Zhodou okolností sme dostali v tomto čase od lekára Karola Kapellera, Straussovho priateľa, spomienky na Straussa, ktoré tiež uverejňujeme. Spomienkami na lekára Straussa nás potešil i ďalší lekár, Jozef Kubík.

Historik Peter Vítek nám ochotne na požiadanie pripravil históriu rodu Straussovcov, osudy predkov po meči. Podarilo sa mu dopracovať sa na začiatok 19. storočia ku Marekovi Straussovi pochádzajúcemu z Námestova. Začíname na pokračovanie uverejňovať. Poprosíme ho ešte o vysledovanie rodu Kuxovcov, teda pôvod po praslici z matkinej strany.

Nedávno vo februári v Zrkadlovej sieni primaciálneho paláca boli odovzdané Ceny Fra Angelika. Rada KBS pre vedu, vzdelanie a kultúru ich udeľuje za prínos kresťanských hodnôt do umenia. Pavol Strauss sa stal jej laureátom in memoriam v kategórii slovesného umenia.

Napadá ma na záver už len otázka. Nie sú všetky tieto aktivity, udalosti a dobré zvesti tým najlepším darom k týmto našim jubilejným Listy PS10? Isté je ale, že ich pripravujeme s láskou, že sú darom Pavlovi Straussovi, Vám všetkým, našim vzácnym čitateľom a priateľom, i Strassovmu blízkeho priateľovi, nášmu vzácnemu autorovi a v roku 2008 i jubilatovi, profesorovi Julovi Rybákovi.

Martin Koleják Potreba svätosti u kresťanov

Svätci majú účasť na Kristovej svätosti. Jeho príchodom prišla na svet neslýchaná svätosť. Nijaké iné náboženstvo nevieslo do sveta toľko svetla, aké prinieslo kresťanstvo. Cirkve mala v každom storočí svätcov. To neslýchané, čo sa inde ťažko zrodí, zrodí sa v Cirkvi zo svätosti Krista, ktorý v nej pôsobí, oživuje ju Duchom.¹ Svätci sú soľou zeme a svetlom sveta (porov. Mt 5,13-14) vo všetkých oblastiach, kde pôsobia. Sú potrební aj pre národy, aj pre Cirkve. Strauss hovorí: „Národ nie je stratený, kým je v ňom jediná svetlá duša. Ani Cirkve nie je na pokraji, kým je na svete jediný svätý.“² V tomto pohľade sa prejavuje veľká nádej, ak si uvedomíme, že kresťania dnes žijú v sekularizovaných národoch. Ako sa spoločenská štruktúra diferencuje do posledných fines rozvetvených povolání, odborností, služieb, aj zduchovnelému kresťanovi ide o to, začleniť sa do tohto organického väziva práce, byť jeho platným členom. Kresťanovi ide o to, aby obštal ako člen kolektívu na každom mieste, kam ho život položí, aby tam obštal ako kresťan. Svätosti ide o to, aby realizovala, tam, kde stojí, plný život z Boha.³ V úpadkových časoch Cirkvi bol jedinou záchranou svätec. Náboženská postać sa tak rozriedila, orientácia k Bohu sa celkom strácala, čiže myseľ sa tak zosvetštila, že rozklad bol nevyhnutný a ľudsky povedané, nebolo východiska. Musel povstať svätec, prichádzajúci ako posol priamo od Boha, ktorý začal reformovať život na doslovnom podklade Kristových slov: „Nasledujete ma. Hľadajte najprv Božie kráľovstvo. Milovať Boha z celého srdca... a aj bližného z tejto samej Božej lásky.“ Cirkve sa zreformovala len týmto totalným maximalizmom.⁴

Strauss svätých charakterizuje takto: „Prosto povedané: svätci sú obyčajní ľudia, ktorí však brali lásku k Bohu a k ľuďom doslova.“⁵ Svätci sú tí, ktorí chápali, čo je to pravá láska, ktorí ju brali, ako hovorí Strauss, doslova.

Inde používa spojenie „totalita lásky“, ktoré je synonymom „totality kresťanského života“, opísaného v nasledujúcej úvahe: „Ale Kristus prišiel, aby ľuďom doniesol lásku a každý ho večne zrádza, ak z totality

lásky odmrví čo len kúsok. Pred nami stojí ideál katolíckeho človeka, ktorým je kňaz katexochén. Je to ideál, dosiahnuteľný ideál totality v človeku. Nejde o rozmery jeho osobnosti, ale o jeho sformovanosť. Kruh je kruhom, či je veľký alebo malý. A túto jeho totalitu nesmie naštrbiť žiadny kompromis so sebou samým, nijaký ústup pred agresivitou vlastného pohodlia alebo zmyselnosti. Kto len rád berie, nemá právo žiadať od iných. Kto nevie byť tvrdý k sebe, nevie byť dobrý k iným. Kto sa nevie ničoho zriecť, nevie byť obetavým; kto sebe všetko dožičí, nedožičí iným. S každým hriechom, s ktorým sa nedáme do nelútostného boja, odpudzujeme jednu dušu od Krista. Kto seba nevie biť, nevie iných hladkať. Kto nemá nenávisť voči všetkému nízkemu a chybnému v sebe, nemôže dôjsť k úprimnej láske k bližnému. Lebo niet veľkosti bez obety. A každá obeta je kus bolesti. Áno. Totalita kresťanského života sa neobíde bez nej. A svet sa neuzdraví bez kríža. Kríž na Golgote nebol pozláteným skvostom, ale krvavým drevom hanby. A svet nemôže veriť kresťanom, kým sa pod ním nezmôžu na iné, než na gestá určitej tradičnej slúžnosti.“⁶

Totalita lásky, ktorá je tak náročná k sebe, dokáže milovať aj nepriateľov. Je odrazom Kristovej lásky: „Katolicizmus nie je vecou, ktorá sa dá odhaviť životom za teplou pecou. Katolicizmus musí obštal pred každou brutalitou života a nie tak, že by sa jej čelilo rovnakou surovošťou. Nie, oplývajúci a zbití, skrivení, ubiedení a opovrhovaní musíme vždy zachovať Ježišov postoj, ktorý sa modlil za svojich katov. Ináč nepremôžeme tajomstvo zla a ľudskej zloby. Milovať, keby sme si zmysleli, že už musíme začať nenávidieť, odpúšťať, keby sme už skoro odsudzovali. Lásku dávať i vlastnému katovi. Lebo keď nestačí naša láska na to, aby milovala človeka, akože postačí na milovanie večného Boha?“⁷

Zjednotenie s Kristom smeruje k tomu, že človek zjednocuje svoj rozum, vôľu, ale aj citový život s ním. Kristus pretvára človeka v seba. O tom je svätosť – dať sa pretvoriť Kristovi, byť druhým Kristom.

Svätí sú tí, ktorí využívajú talenty, ktoré dostali od Boha. Je to hlavne rozum, ktorým spoznávajú, čo je dobré a čo zlé, a vôľa, ktorá ich pohýna konať dobro. Preto Strauss poznamenáva: „Typ svätca je osobnosť, ktorá do krajnosti vyu-

žíje svoje rozumové danosti a vôľu a na to naštepuje úplnú otvorenosť a odovzdanosť voči Absolútnu.“⁸ Svätí svoje rozumové a vôľové schopnosti nikdy nezneužijú proti človeku na zlo, lebo všetko má slúžiť človeku, a nie ho ohrozovať. V dnešnom atómovom a genetickom ohrození človeka sú svätí veľmi potrební vo všetkých vedeckých odboroch. Strauss píše: „Okolo poznania sveta svätcov otvára sa možnosť návratu.“⁹ Ide zrejme o návrat k dôstojnému životu na tejto zemi, o návrat zo všetkých poblúdených ciest vedy a techniky, ale aj o návrat k Bohu, o obnovu Cirkvi. S tým je spojená ochota priznať si omyl, poblúdenie, ide teda o pokánie: „Každý kresťan, ktorý nepochopil a vo svojom živote nepraktizuje ideu pokánia, je záškodníkom, ktorý hatí vývoj slobody sveta.“¹⁰

Pre prijatie, pochopenie a zamilovanie si Cirkvi je omnoho účinnejšie poukázať na nádheru života svätých a krásu liturgie ako brániť Cirkve vysvetľovaním chýb veriacich z minulosti. O tom je presvedčený aj Julio Rybák, ktorý napísal: „Tomu, kto má výhrady voči náboženstvu, voči Cirkvi, stačí povedať: Čo máš proti sv. Augustínovi, proti Pavlovi Straussovi...?“¹¹ Považuje takmer za zbytočné dlhé argumentácie. Aj na konverziu Pavla Straussa mala rozhodujúci vplyv krásna liturgia a kresťanského života, ktorá bola odrazom krásy samého Boha. Svoju konverziu odôvodnil vetou: „Tieto krásy a možnosti katolíckeho života ma k nemu priviedli, drahí bratia.“¹²

Svätí spravidla vzbudzujú veľký rešpekt aj u nekresťanov. Preto Strauss poznamenáva: „Svet sa nebúril nikdy proti katolíkom, že boli dobrí, ale že boli zlí. Aj Chesterton to konštatuje: «Nie proti svätým reholníkom brojí svet, ale proti nesyvätým.» Mučeníci nie sú protiargumentom. Ukrotnosť sveta voči svätým je len dôkazom, že zlo neznieslo vedľa seba svätosť. Noc nie je dôkazom proti dňu, ale je dôkazom, že všetko je pomínutelné a aj zlo je len takou nocou.“¹³ Svätí dokonca menia k dobrému zmýšľanie a život aj mnohých inovercov.

Je veľký rozdiel v tom, ako chceli zmeniť svet revolucionári, a ako ho menili svätci. Strauss jednoducho poznamenáva: „I svätosť i revolučnosť sú späté s krvou. Lenže revolucionári prelievali cudziu krv, kým svätci vlastnú.“¹⁴ Svätí sú ochotní prinášať obeť, dokonca aj obeť vlastného života. No v dnešnom svete sa stretávame často aj s nepochopením svätosti.

¹ J. CH. KOREC. In: J. RYBÁK, So Straussom - po Straussovi I. Prešov, Vydavateľstvo Michala Vaška, s. 25.

² P. STRAUSS. Kolíska dôvery, s. 113-114.

³ Porov. L. HANUS. Princípy kresťanskej morálky, s. 265.

⁴ Tamže, s. 263.

⁵ P. STRAUSS. Tesná brána, s. 15.

⁶ P. STRAUSS. Mozaika nádeje, s. 39.

⁷ P. STRAUSS. Mozaika nádeje, s. 13.

⁸ Tamže.

⁹ P. STRAUSS. Kolíska dôvery, s. 127.

¹⁰ P. STRAUSS. Tesná brána, s. 67.

¹¹ J. RYBÁK. So Straussom - po Straussovi I. Prešov, Vydavateľstvo Michala Vaška 1998, s. 81.

¹² P. STRAUSS. Mozaika nádeje, s. 13.

¹³ P. STRAUSS. Ecce homo, s. 70.

¹⁴ P. STRAUSS. Tesná brána, s. 54.

Strauss píše: „Svätosť – dnešný človek to od seba odsúva ako romantizujúcu predstavu. A predsa je to najreálnejšia predstava. Duchovný svet je veľmi tvrdá a neobomná prítomnosť. [...] Nemôže to vajatať okolo sentimentalizujúcich osobnostných predstáv, ale sú to okolo najreálnejších tvrdých postáv mučeníkov v nie barokových postavách, ale v tvrdých hrdinských krásnych skutočnostiach. Život vie byť tvrdý.“¹⁵ Prináša rôzne skúšky, ktorým sa nikto ani svätec nevyhne. Ba práve naopak, on ich má snáď najťažšie, ako hovorí Strauss, pravdepodobne na základe vlastnej skúsenosti: „Som presvedčený, že nik nemá také vnútorné výkyvy a krízy ako konvertita a nik nemá také ťažkosti a pokušenia ako svätec.“¹⁶ Svätých neodradilo od nasledovania Krista ani intrigánstvo a neprajnosť okolia, kolkokrát aj z radov veriacich a zasvätených osôb. Strauss poznamenáva: „Kolko zla sa napáchalo na sv. Metodovi i z radov biskupov, kolko úlisnosti a falše. Kolko nešvárov a hmotných a mocenských záujmov sa skrývalo za kňazským rúchom. Ale všetko to vždy odpadlo a Cirkev ostala čistá a prievitná až do dneška.“¹⁷

Kresťan má žiť svoje kresťanstvo v každej dobe. Tak má realizovať svoje povolanie k svätosti. Nie je možné odkladať svedectvo o Kristovi na priaznivejšie časy, akoby bolo možné odložiť spásu na inokedy. Strauss to vidí takto: „Pre kresťana nejstávajú priaznivé a nepriaznivé situácie. To je pojem politický, ktorý mu je cudzí. Kresťanovi ide o duše, o kráľovstvo duší, o svet lásky, dobra, spravodlivosti a pokoja. A to nie je nikdy v priamom súvisi s určitou konšteláciou historicko-politickou. I ten najmúdrejší a najvnútornejší človek neprehliadne úplne situáciu v tomto zmysle.“¹⁸ Toto písal v dobe, keď mnohí kresťania pri nástupe totalitného komunistického režimu zo strachu zradili Krista. Chceli si zabezpečiť istý život na tejto zemi. Strauss pokračuje: „Jedna istota je, pravdaže, kľúčom ku každej vyrovnanosti za každú cenu: Kristus bol, je a bude. Toto je žeravé poslanstvo sv. Pavla. A v tomto zmysle si treba uvedomiť, že kresťanstvo toho viac premeškalo než realizovalo. Ale optimizmom je i to, čo nebolo kristianizované. Alebo: čo bolo dekristianizované, musí raz byť kristianizované. Lebo Kristus musí byť pred koncom vekov všetkým vo všetkom.“¹⁹ Úloha kristianizácie je pre kresťanov, majú si byť vedomí tejto povinnosti. Podľa Straussa to treba od nich žiadať, lebo toto presvedčenie a všetko, čo s ním súvisí, má v nich byť:

„Nemožno od ľudí žiadať, čo v nich nie je. Ale od veriacich sa žiada to, čo v nich je, a či to, čo by v nich malo byť.“²⁰

Strauss vystihol neustálu aktuálnosť kresťanstva pre svet. Autentické kresťanstvo nikdy nie je staromódne, pretože život s Kristom je to najdôležitejšie pre všetkých ľudí. Píše: „Ustavične ide o nové kresťanstvo. A kresťanstvo ostáva do tej chvíle novým, kým je kresťanstvom. Len čo odbočí a má len náter, hoc aj vykričaný, zdá sa starým a spráchniveným. Nie kresťanstvo, nie katolicizmus starne, kresťania, katolíci starnú. A tu sa prakticky javí oná svätá kliatba katolíctva: pomer ku Kristovi to večne ostáva; buď si Kristovými bratom, alebo vrahom, buď Krista vyznávaš, alebo ho zapieraš, slovom alebo životom. Áno, ustavične ide o nového človeka.“²¹ Kresťania sú vtedy aktuálni, keď autenticky žijú kresťanstvo. Preto o nich Strauss hovorí: „Ustavične ide o nového kresťana. Nikto z ozaj veriacich nemá právo nebyť apoštolom. Lebo raz budeme skladať účty nielen z toho, čo sme urobili zlého, ale aj z toho, čo sme nevykonali dobrého.“²²

Aktuálnosť kresťanstva pre každú dobu môžeme pozorovať na príklade svätcov. Málokterý dejinný jav vyrastá tak zo svojej doby ako fenomén svätca. Možno povedať: **každá doba si vytvorí svojho svätca, akého potrebuje, aký je jej, tejto dobe najhlbším výrazom.** Vyrastá z celého jej duchovného rozpoloženia, z jej dejinnej konštelácie, z jej časového náboženského ideálu, ale najmä z jej biedy. Osobnosť svätca sa vynorí práve na najhlbšom bode duchovnej biedy a úpadku, kde je nerv života najcitlivejší. Vynorí sa práve proti bežnému vládnucemu duchu, vždy proti prúdu – preto sa jeho zjav zdá byť najnečasovejším, priam provokatívnym. Svätec je najvýraznejším predstaviteľom svojej doby. Epocha, v ktorej žil, sa volá príznačne: pavlovská, augustínska, benediktínska, františkánska, morusovská, alfonzovská, hofbauerovská, terezínska. Svätci tak zanechajú hlbokú cenzúru. Ich dielo sa stáva už stabilným imaním duchovných dejín.²³ Strauss to vyjadril takto: „No vieme, že každé storočie malo, v obmene dobového rytmu, svojho sv. Augustína a svojho sv. Františka. Raz to bol sv. Ján z Kríža, raz Arský farár, raz sv. Terézia z Avily, raz sv. Tereška. Aj v roku 2000 niekto zaspieva hymnus sv. Františka v dobovej adaptácii. Nebude velebiť slnko a vodu a hviezdy a kvietky, ale možno všetky tajnosti atómu a jeho štruktúry a väzby. Krásu elektrónov a neutrónov,

všetky odhalené väzby v biochémií, všetky spektrálne analýzy hviezd a nepredstaviteľnú novoobjavenú štruktúru vesmíru, ale všetko to vyznie ako velebenie diela stvorenia. Viem, že príde ten veľký apologeta nekonečna a Nekonečnosti s primerane vybrúseným mozgom i srdcom. Lebo láska je podľa Danteho sila, «ktorá hýbe slnkom i hviezdami».²⁴ Dôvod aktuálnosti svätcov pre každú dobu môžeme nájsť v jeho tvrdení: „Jedine mravní hrdinovia tu boli vedomejší v živote. Lebo hľadeli zo správnejšej dialky a v lepšom osvetlení, ktoré vychádzalo z ich vnútra. Naše temné túžby nemôžu nahrádzať jas ich vedomia žitej prítomnej večnosti.“²⁵

Svätci nestrácali zo zreteľa cieľ svojho života – dosiahnuť večnosť. Tú dosiahnu tí, ktorí plnia Božiu vôľu. Preto Strauss píše: „A to je posledné kritérium. Musí nám preniknúť do posledných záhybov presvedčenie, že sa míname cieľa, ak sa staviame do cesty Božím zámerom.“²⁶ Život v súlade s týmto presvedčením znamená vydávať pred svetom svedectvo, ktoré potrebuje ako soľ, hoci ho často nechápe: „Byť bláznom v Kristovi, byť v ľudskom zmysle uprostred hmotných a spoločenských záujmov nerozumným, vydať sa Bohu úplne napospas i v ére elektrónov, vydať znovu a znovu svedectvo, pokorne ako nástroj Božej milosti, to je postoj, ktorý robí z kresťana i dnes soľ sveta, zodpovedný a závažný činiteľ na ciferníku záhuby.“²⁷ Kresťania sú soľou zeme (porov. Mt 5,13), ak sú svätí.

V roku 1930 Werfel končil svoju prednášku týmto vyznaním: „Ja, ako žid, verím, že len posilnené a obnovené kresťanstvo je schopné postaviť na nohy Európu a svet.“²⁸ Majú sa o to pričiniť obnovení kresťania. Strauss pokračuje v tejto línii: „Len kresťanstvo [...] povznášajúce človeka do vedomia vežiaceho sa do transcendentna a budujúce na prahlbkach ľudskej bytosti, môže byť pilierom budúcnosti. Ustatá môže byť oblasť administratívno-tradicionalistická. Kde sa človeka dotkne Pneuma, zaiskrí nový život. Vždy a vždy znova.“²⁹ Inde píše: „Kresťanstvo ostáva záchranou sveta. Netreba zažíhať iné svetlá, toto stačí pre celý svet. Boh sa nás ujal.“³⁰

K tomu, ako spoznal význam pravého katolicizmu, sa Strauss priznáva takto: „Milostou Božou a štúdiom prišiel som k presvedčeniu, že pravý katolicizmus je schopný urobiť z človeka tvora hodného toho mena a zo sveta nie peklo – ale ozajst-

¹⁵ P. STRAUSS. *Listy sebe*, s. 29.

¹⁶ P. STRAUSS. *Tesná brána*, s. 43.

¹⁷ P. STRAUSS. *Kolíška dôvery*. Trnava, Dobrá kniha 1994, s. 117.

¹⁸ *Tamže*, s. 67.

¹⁹ *Tamže*.

²⁰ P. STRAUSS. *Život je len jeden*, s. 20.

²¹ P. STRAUSS. *Ecce homo*, s. 40.

²² P. STRAUSS. *Ecce homo*, s. 41.

²³ Porov. L. HANUS. *Princípy kresťanskej morálky*, s. 264.

²⁴ P. STRAUSS. *Odvrátený hlas*. Bratislava, Slovenský spisovateľ 1994, s. 27.

²⁵ P. STRAUSS. *Človek pre nikoho*, s. 120.

²⁶ STRAUSS, P. *Tesná brána*. Trnava, Spolok sv. Vojtecha 1992, s. 24.

²⁷ STRAUSS, P. *Tesná brána*. Trnava, Spolok sv. Vojtecha 1992, s. 26.

²⁸ F. WERFEL. In: P. STRAUSS. *Rekviem za živých*. Bratislava, Slovenský spisovateľ 1991, s. 160.

²⁹ P. STRAUSS. *Život je len jeden*, s. 45.

³⁰ P. STRAUSS. *Listy sebe*, s. 23.

ný svet. Okrem toho azda najmocnejšou pohnútkou mi bol príkladný život kresťanskej rodiny, podotýkam, že konvertitskej, neskorších mojich krstných rodičov. Tu som videl, čo znamená nasledovať Ježiša Krista v každodennom živote, v neustálej práci na sebe a v láske k blížnemu, ku každému, sebazapieraním, sebakritikou a znášaním krízov, až napokon obeťou vlastného života potvrdili toto nasledovanie do poslednej litery, do posledného dychu, verní svojmu božskému vzoru. [...] Na katolíkoch je úžasná zodpovednosť; od nich a od ich dokonalosti závisí spása sveta. My sme brána, ktorou vždy znovu a znovu prichádza Kristus na svet.³¹ Strauss uvádza aj dôvod spomínanej úžasnej zodpovednosti katolíkov: „Lebo ten, kto má bližšie k pravde, má väčšiu zodpovednosť.“³² S poznaním pravdy, so schopnosťou čoraz jasnejšie rozlišovať dobro od zla, súvisí aj dokonalosť, posväcovanie človeka, ako píše ďalej: „Všetky krízy sú azda nie preto, že zlí sú zlími, ale že tí, ktorí by mohli byť dobrými, ešte nie sú dosť dobrí. Na ceste k dokonalosti za procesu cibrenia pred stále väčším množstvom zla sa zdá, akoby duša nebola lepšia – ale horšia. To je však iba posun posväcovanej perspektívy; čím je šošovka duše ostrejšia a čistejšia, tým ostrejšie, tým zväčšenejšie vidí zlo; i keď ho je absolútne menej, vidí ho relatívne viac.“³³

Podľa Straussa osud ľudstva závisí od jeho vzťahu ku kresťanstvu, ktoré svedčí o tom, čo je pre človeka dobré a čo zlé: „Ak nebude budúci svet kresťanský, nebude ho vôbec. Stála obmena privedie svet ad fontes, do blízkosti Kristovej. Dejinné prevraty budú duchovné prívrátenia.“³⁴

³¹ P. STRAUSS. Mozaika nádeje, s. 8-9.

³² Tamže, s. 75.

³³ Tamže, s. 75-76.

³⁴ P. STRAUSS. Nádherná nečakaného, s. 48.

Z ohlasov na Listy PS

„...Opäť ste ma prekvapili „Listami PS“, takže som strávil príjemné chvíle pri čítaní príspevkov, zaradených do 9. čísla 2008. Všetky sú zaujímavé a naplnili ma takým zvláštnym pokojom, spolu s určitou nostalgiou. Tá iste (aspoň sčasti) pramenila aj zo skutočnosti, že časť čísla je venovaná laudácii prof. Hatalu prednesenej pri príležitosti odovzdania „Ceny Pavla Straussa“ prof. Simanovi a jeho odpovede, keďže tento významný slovenský chirurg nedávno zomrel. Dobré som ho poznal, veľmi som si ho vážil a vždy som obdivoval jeho ľudský prístup k pacientom a ku kolegom. Ešte raz ďakujem za duševnú potravu a prajem všetko dobré Vám aj Vaším najbližším.“

(MUDr. Igor Šulla, v liste z 21. 9. 2008.)

MUDr. Ján Tedla Spomienky začínajúceho lekára na primára MUDr. Pavla Straussa

• Manželia Tedlovci v Skalici

Cesty Prozreteľnosti sú nevyspytateľné: Po dlhej pauze 52 rokov sa vraciam v spomienkach k môjmu prvému učiteľovi chirurgie primárovi MUDr. Pavlovi Straussovi.

Na začiatku môjho príspevku k odkazu veľkého človeka primára MUDr. Pavla Straussa uvádzam niekoľko skutočností, ktoré ma viedli k napísaniu týchto riadkov. Je to predovšetkým zásluhou pani MUDr. Viery Rybákovej, s ktorou som sa stretol pri príležitosti osláv 50-teho výročia skončenia vysokoškolského štúdia na LFUK v Bratislave, na ktorom sa zišli lekári pediatri, aby si pripomenuli svoje zážitky počas svojej lekárskej praxe. Na tomto stretnutí som doprevádzal svoju manželku. Medzi iným som sa dozvedel, že už 5 rokov jestvuje občianske združenie Spolok priateľov MUDr. Pavla Straussa so sídlom v Liptovskom Mikuláši s cieľom propagovať jeho myšlienky a tvorbu v časopise „Listy Pavla Straussa“. Redaktorom je jej manžel prof. Rybák a ona mu pri tom pomáha. Táto informácia ma zaujala a pani doktorka Rybáková ma požiadala, keďže som pred 52 rokmi pracoval ako začínajúci lekár na chirurgickom oddelení v nemocnici v Skalici u primára MUDr. Straussa, aby som svojimi osobnými spomienkami prispel k celkovému obrazu tohto vzácného človeka.

Písal sa rok 1956, kedy som ukončil štúdium všeobecného lekárstva na LF UK v Bratislave. Bolo to obdobie tvrdého presadzovania sa novej ideológie marxizmu-leninizmu v každodennom živote jednotlivca i celej spoločnosti. Na vývoj mojej generácie vplývalo toľko skutočností, že sa tomu dá ťažko uveriť. Začínal som v roku 1942 študovať na 8-ročnom

reholnom jezuitskom gymnáziu v Bratislave a končil som v roku 1950 na tej istej škole s názvom Gymnázium V. I. Lenina. Na vysokej škole sa zavádzala reforma štúdia, študovali sme v krúžkoch spolu s tzv. „prípravkármi“, čo boli absolventi 1-ročnej prípravy pracujúcich na štúdium na vysokej škole. Veľa času sme venovali štúdiu marxizmu-leninizmu miesto toho, aby sme sa učili cudzie jazyky. Jeden deň v týždni sme mali tzv. vojenskú prípravu a nakoniec sme promovali ako „promovaní lekári“ bez titulu MUDr. V tom čase východné Slovensko nemalo dostatok lekárov, preto všetkých absolventov LF posielali na tzv. „umiestnenky“ na východné Slovensko. Keďže som sa začiatkom roka 1956 oženil a manželka ešte 2 roky študovala na LF, dostal som umiestnenku do bratislavského kraja, konkrétne do Skalice. Už počas štúdia som pracoval ako demonštrátor na anatomickom ústave, preto ma po skončení školy najviac priťahovala chirurgia. Od príbuzného mojej manželky, ktorý pracoval v skalickej nemocnici, som sa dozvedel, že v Skalici na chirurgickom oddelení je primárom MUDr. Strauss – vynikajúci lekár, odborník široko ďaleko známy, a vďaka nemu má skalická nemocnica dobrý povest. Preto som bol rád, že som sa dostal pracovať na chirurgické oddelenie tejto nemocnice.

V júli 1956 do skalickej nemocnice nastúpilo 17 nových lekárov, všetko absolventov LF. Väčšina z nich boli z Prahy, Brna a Olomouca. Z bratislavskej LF som bol ja ako jediný Slovák. Súčasne prišli mladé sestričky absolventky 3 tried zdravotníckej školy z Trenčína. Už táto skutočnosť dávala tušiť, že sa niečo chystá. Netrvalo dlho a v priebehu pol roka došlo k výmene takmer všetkých primárov lôžkových oddelení a z nemocnice museli odísť všetky reholné sestry. V tom čase sa bežne medzi ľuďmi hovorilo, že „mládež vedie skalickú nemocnicu“.

Po mojom nástupe na chirurgické oddelenie som samozrejme nevedel, že moja radosť pracovať pod odborným vedením primára MUDr. Straussa bude trvať len krátko – necelých 6-8 mesiacov, pretože primár Strauss bol medzi prvými, ktorí boli nepohodlní totalitného režimu a museli odísť z primárskych funkcií a zo Skalice.

Chcem sa však vrátiť k pôvodnému zámyslu opísať moje osobné skúsenosti a

spomienky na primára MUDr. Straussa ako človeka a lekára. Ako mladého lekára túžiaceho po vedomostiach a praktických skúsenostiach z chirurgického oboru ma však najviac prekvapila atmosféra, ktorá panovala na tomto oddelení. Celý personál, lekári, sestry i pomocné sily vytvárali pod vedením primára pokojné, vládne a milé prostredie nielen pre pacientov ale i pre vzájomnú spoluprácu. Bol som šťastný, že som mohol začínať svoju lekársku prax v takomto prostredí a s ľuďmi na čele s primárom MUDr. Straussom, keď som zistil, že sme na „rovnakej vlnovej dĺžke“, ako sa tomu dnes hovorí. Na chirurgickom oddelení, či v ambulancii, na lôžkach alebo v operačnom trakte bolo stále veľa práce. Boli práve letné mesiace, čas dovolení lekárov, kedy bolo treba mladému lekárovi ošetriť neraz 80 i viac pacientov. Často sa operovalo, v niektorých dňoch 8 i viac hodín. Na operačnej sále bol primár alebo jeho zástupca s jedným sekundárom, druhý pracoval na ambulancii, a prípady, s ktorými si nevedel rady, konzultoval v prestávkach medzi jednotlivými operáciami s primárom alebo jeho zástupcom. Všetko sme však zvládali bez problémov, najradšej sme chodili asistovať primárovi k operáciám. Ten nás veľmi ochotne učil chirurgickému kumštu a keď videl, že robíme pokroky, dal nám možnosť aktívne riešiť menšie operácie. Po prvých apendektómiach a herniotómiach sme vždy okúsili „studený kúpeľ vo vani“. Primár mal porozumenie aj pre takéto „odmeny“ za dobre odvedenú prácu. Počas práce na operačnom trakte bolo o nás vždy vzorne postarané, aby sme nezomreli od hladu a smädu. Reholné sestričky v spolupráci s vedúcim kuchárom nachystali vždy niečo k jedeniu, káva, čaj či minerálka boli samozrejmosťou.

Paleta chirurgických výkonov, ktoré robil primár a učil i ostatných lekárov, bola veľmi široká. Zvládala sa celá problematika traumatológie, všeobecnej chirurgie, najmä brušnej, ovládal cievnu chirurgiu, neurosutúty, chirurgiu onkologických pacientov, plastiky kožných či muskulárnych lalokov a mnohé ďalšie. O vysokej odbornej úrovni primára sa vedelo široko ďaleko, dokonca i v Prahe, odkiaľ prišiel mladý absolvent Milan Procházka pracovať do Skalice, kvôli primárovi Straussovi. Na chirurgickom oddelení zástupcom primára bol MUDr. Edo Bílik, tiež vynikajúci lekár s vlastnosťami a odbornými kvalitami získanými od primára. Primár mal veľmi dobré organizačné aj pedagogické schopnosti. Nás mladých lekárov viedol k získavaniu nielen praktických ale najmä teoretic-

kých znalostí, študovali sme zo zahraničných časopisov, ktoré nám požičieval, a potom referovali na oddielenských či celoústavných seminároch. Pozoruhodné bolo sledovať pána primára pri práci na operačnej sále. Vždy si našiel čas pred ťažšou operáciou na stíšenie sa v samote, zrejme meditoval a prosil Najvyššieho o pomoc pri liečbe pacienta. Vedeli sme, že je hlboko veriaci katolík, pôvodne židovského vyznania, ktorý konvertoval počas 2. svetovej vojny a svoje náboženské presvedčenie dával najavo v každodennom živote. A práve toto bolo hlavnou príčinou, prečo musel MUDr. Strauss z funkcie primára zo Skalice odísť do Nitry, kde robil už len v ambulantnej praxi.

„Prosíme ťa Pane, daj nám konečne lekárov veriacich, pre ktorých nie je ľudská existencia len triviálnou náhodou s vitálnymi funkciami a animálnym vznikom a zánikom, ale ustavičným odzrkadľovaním tvojej večne tvorivej vôle, tvojho nekonečne vnímavého a všestranného rozumu a tvojej neprestajnej trpiacej, vykupujúcej lásky.“ (P. Strauss)

Vedeli sme, že je veľkým milovníkom hudby, sám hrával veľmi rád na klavíri, písal básne a rôzne úvahy o zmysle života. Za to krátke obdobie spolupráce s ním nebolo možné spoznať všetko to krásne, na čo často myslel a robil. Z dnešného pohľadu pri hodnotení jeho celoživotného diela jeho priateľmi, s ktorými bol v ďalšej etape svojho života v úzkom kontakte, som sa dozvedel, s akým veľkým človekom som mal tú česť spolupracovať, i keď pomerne krátku dobu. Naučil som sa u neho veľa a mnoho dobrého som si

odniesol do ďalšieho môjho pôsobenia.

Po nútenom odchode primára MUDr. Straussa prišiel nový primár, ktorý však ani zďaleka nezvládal konkrétnu problematiku a radšej po čase odišiel pracovať na ministerstvo zdravotníctva do Bratislavy.

V tom čase na ORL oddelení v Skalici pracoval ako primár MUDr. Orban sám bez sekundárov. Mladí lekári z chirurgie či iných oddelení mu chodili na 3 mesiace vypomáhať. V tom čase ma doktor Orban presvedčil, že aj ORL odbor je chirurgická disciplína. A keďže som zistil, že práca na chirurgii nemá pre mňa tú perspektívu ako za vedenia primára MUDr. Straussa, zvolil som si odbor ORL. Po 3 rokoch po získaní atestácie som prešiel pracovať do Malaciek, kde som v roku 1959 zakladal ORL ambulanciu, neskôr v roku 1975 lôžkové ORL oddelenie, ktoré som viedol 25 rokov ako primár a od roku 1979 som bol 12 rokov aj riaditeľom NsP. Mnohé z toho, čo ma naučil primár MUDr. Strauss, som si odniesol do ďalšieho života a uplatňoval v medicínskej praxi.

Som vďačný pani doktorke Rybákovej za to, že ma oslovila v súvislosti s primárom MUDr. Straussom, poslala mi aj 9. číslo „Listov Pavla Straussa“. V tomto časopise som sa dozvedel pre mňa veľa nových a zaujímavých skutočností o myšlienkach a tvorbe MUDr. Straussa. Medzi iným som v časopise objavil aj meno Jozefa Leikerta, ktorý sa v súčasnosti venuje spracovaniu diela a odkazu veľkého slovenského mysliteľa 20. storočia – Pavla Straussa. Jozef Leikert ma v roku 1977 navštívil v Malackách a napísal o mojej práci veľmi pozitívny článok v novinách „Lud“.

Záverom chcem podotknúť, že uplynulo veľa rokov odvtedy, čo som pracoval u primára MUDr. Straussa. Mnohé z tej doby si už nepamätám, ale chcem aj týmto skromným príspevkom uctiť si jeho pamiatku.

• Z personálu Straussovho chirurgického oddelenia; vľavo dolu MUDr. M. Procházka, vpravo zástupca primára MUDr. E. Bílik

Pavol Strauss Vstupujúc do slobody...

Kolko zábran treba vždy preklenúť, keď sa človek stretá s nečakanými závanmi dobrotivých a hodnoverných tendencií. Vďaka za hodnoty, od slobody po slobodu tvorby, ktoré nám Prozreteľnosť dopriala prežiť. Prešiel strach, ktorý škrtil každú snahu. No, je tu hneď zastrešenie a kategorizácia. Sú tu určité samozrejmosti: Svetonázorová orientácia, praktizovaná v diele i v živote, nielen na papieri, v užšom i širšom pohľade.

Rudo Dilong bol nadmieru imaginatívny typ, v ktorom rezonoval i surrealizmus. Valentín Beniak bol rečový fenomén a má nádherné duchovné básne. Milan Rúfus povedal na jeho pohrebe, že Beniak bol jeho učiteľom. Janko Silan bol personifikovaná poézia dielom i zjavom. Musíme byť vďační, že máme v zahraničí ľudí svetového formátu: Karol Strmeň, Andrej Žarnov, Marián Žiar, Miki Šprinc a iní. A to naše malé Slovensko je svetová veľmoc poézie. To treba uznať. Počnúc Milanom Rúfusom, plejádou mladších až po Viliama Turčányho. Všetci i Mihálik i Válek mali básne i v Novej práci i vo Verbume, ale i všade inde a v rôznych tóninách. Prvá Mihálikova zbierka vyšla v SSV „Anjeli“.

No, teraz musíme vyjsť z tejto hluchej doby, najmä k mladým, ktorí nič nevedia o duchovných zjavoch našej minulosti a do toho nevidia. Nemajú v sebe kritérium hodnôt po tej mnohodesaťročnej dekristianizácii. Všetci žijeme ako v predkristovskej dobe.

Mnohí sa obšmietali okolo moderny, ale bez tej katolicity, ktorá sa zračí v diele Bloya, Péguyho, Claudela, Bernanosa, Mauriaca a Julienu Greena, Rilkeho, Gertrud van der Fortovej a Bergengrüna, Werfla, Březinu a Zahradníčka.

Boha netreba stále spomínať, ale Ho treba môcť vnímať medzi riadkami. C'est le ton qui fait la musique.

Každému prichodí hľadať si miesto vo svete. Človek narazí na prekážky v sebe, i okolo seba. A nik neprekročí vlastný tieň a nenarazí čelom na vlastné určenie.

Niektu vlastní rozsiahle územie vidu, do ktorého vkročí chtivým umom a okolikuje si oblasť reálna analytickým pohľadom a paletu pozorovaní kreslí širokým štetcom. A nádych atmosféry vzniká z rozpitvaných situácií, prejavov a nálad, do ktorých sa dostal človek. Tu je kritériom opis a popis, ale do hĺbky vnímateľna. Tu mi treba spomenúť, čo mi raz povedal Milo Urban, keď sme o tom hovorili: „Mňa zajíma len človek.“

Lenže vo všetkom je tajomno, to je všade prítomné. Jeho presah je neplánovanou náplňou a je posledným kritériom každého druhu umenia, ba i vedy. Čím hlbšia analýza a poznanie, tým podstatnejší dotyk s pravdou.

Čo si máme oškierať hlavy na nezáväznosti našich čias. Prichodí nám ostať vernými Bohu, duchovnému svetu a slovenskému slovu. No, v tejto rozkuštrenej dobe sa musíme usmerniť i na otázku, či nie sme služobníci neuzitoční.

Tolko k tomu strešnému pojmu. Končím s nádejou, že všetky publikácie našich a zahraničných básnikov dôjdu i do rúk našich čitateľov, i s našou tvorbou, a nech sa v prekladoch dostanú do sveta, ako kompetentní dediči prvého veľkého slovenského básnika Jána Hollého.

(Úprava a titulok J. R.)

Pavol Strauss Vyznanie

(4. 9. 67) Viem si vážiť aj ľudí, s ktorými nesúhlasím. Viem obdivovať i veci, ktoré by som sám dokázal, a neznižovať hodnotu toho, čo by som nevedel urobiť.

Nechcem závidieť tým, čo sa majú lepšie, ani tým, čo sa správnejšie rozhodli. Ale vzdávam hold tým, čo sa majú horšie a nikomu sa o tom nezmenia. To je bod napätosti duše, stav, v ktorom môže vzniknúť poézia.

Lebo poézia je stav duše. To je miesto, v ktorom sa stane viditeľným dobudované a dozreté vnútro človeka. Lebo nejde o konštrukciu, ktorá by reality podopiera, ale o vyvrcholenie a nakupenie sily, ktorá sa neviditeľne v človeku zakladala ako tehly rokov stmelené novým videním, dýchaním a pozdravom do sveta.

A keďže dorastá ako letorasty stromov, nezbadá, že je systémom. A keďže je formou života, nezbadá, že je jeho novou prestavbou.

+ + +

Pavol Strauss: Dobré pamätám na ten prvý deviaty máj, na koniec vojny. Hrôzy II. svetovej vojny prestali, ale pokoj nevypukol. Svet plný rôznych nenávisťi neprestal túžiť po krvi. Malé, tzv. lokálne vojny obetovali do tých čias molochovi sveta toľko obetí, ako zahynulo cez svetovú vojnu.

Politici po celom svete, ktorí rozhodnú to, čo v pozadí rozhodli finančné a obchodné celky. Všetko je nezodpovedané. Z lásky ostal sex, z fantázie svet drog, z lásky k vlasti nacionálne emócie a nenávisť, ktorá je v strehu, kedy bude môcť skočiť. Ekuménia je výhovorka medzinárodného a cirkevného zlého svedomia.

Apokalyptická atmosféra sa zažrala do duší a kazí ich, aby nedôverovali nádeji. Svet je zrelý pre nový príchod Kristov.

Aby sa rozleteli dvere srdc a počuli Kristovo láskavé „Schalom“, „Pokoj vám, nebojte sa“. „Nolite timere.“

(Sme mocnejší než čas; 9. 5. 89.)

Jozef Porubčan: Porovnajme si, ako je to s našou vierou, keď sa nám zdá, že sa všetko uberá práve opačným smerom, ako sme dúfali a verili. Akí bývame smutní, možno až zúfali, keď sa neukazuje nijaké ľudsky možné riešenie, a na Pánovo slovo akoby sme boli zabudli...

Kedykoľvek sa budú veci vyvíjať inak, ako si to predstavujem, prosím Ťa, Bože, o veľkú trpezlivosť. O trpezlivú vieru, že tvoje slovo je múdrejšie ako moje úzkoprsé predstavy.

(Posolstvo 1. Svedectvo pravde II.)

NA ROZLÚČKU MILANA RÚFUSA S NAMI (10. 12. 1928 - 11. 1. 2009)

Keď sme v minulom čísle Listov PS uverejňovali cyklus materiálov k Rúfusovej 80-ke (str. 10-12), netušili sme, že sa k Rúfusovi hneď v ďalšom čísle vrátíme...

Ako sa tým Rúfusovým odchodom všetko zvýznamnilo! Aj slová zo Straussovho listu, ktoré sme tam citovali: „...A to hrejivé je, že sme vždy i neprítomní prítomní. **I Milanov duch je medzi nami.** Láska je to duchovné pojivo nášho spoločenstva a atmosféra poézie nás preniká. A aj Milan a Mašenka a aj podobné duše minulosti sú nám tak blízke a žijú vedľa nás ako Werfel, Rilke, Holan, Březina a Halas, aj Smrek a Novomeský, aj Kostra, Beniak a Silan, aj Pasternak a Cvetajevová...“

Ako všetko zrazu oťaželo! Aj jeho slová z dávneho poďakovania za veľkonočný pozdrav:

„P.S. Začal som po čase opäť čítať Straussovho Človeka pre nikoho. **Začudoval som sa, ako mi tie texty po odchode ich autora oťaželi.**

Zdá sa, že pod donačnú listinu vlastného života niet autentickejšej pečiatky, ako je vlastná smrť. Ale veď o tom je Veľký piatok.“

15. 4. 02

M. R.

Na konci básne

O dobrú smrť Ťa prosím ako Rilke.
Nehodný jeho mena, Tvojho tiež.
Do hudby struna musí na kobylke.
A ja som oslík, Pane, Ty to vieš.
Keby tak aspoň do Jeruzalema
dalo sa na mne ísť, no ani tam.
A nikto nevie, čo je ruža nemá,
čo hovoriaci vták...
Som sám.

Už aj tá báseň. Pôjde s iným.
Odpusť jej potom moje viny.

(Neskorý autoportrét)

„Slovensko je preto Slovenskom, že má Rúfusa.“

„Každý človek, ale i každý národ žijú vlastne z nezabúdania.“

(Pavol Strauss)

„Pamäť je človekova databanka o ňom samom. Jednotlivec či spoločenstvo, ktoré ju stratí, nebude nikým. A bude ničie alebo kohokoľvek. To sa nedá obísť, tým nemožno pohnúť.“

(Milan Rúfus)

MURÁRSKA BALADA (Starý otec Mišo Rúfus)

Medzi mojím narodením a jeho smrťou
je úzka štrbina, uzučká stuha času:

mesiac sme boli spolu na svete.

On ma už videl, ja som len hľadel na neho.

A ešte mimo vlastnej pamäti,
nemohol som ho vložiť ani do jej plienok.

Len skrze údel, čo diktuje i predstavám,
nosím v sebe jeho podobu.

Ale on ma už videl. Snáď i preto
umieral, ak nie šťastný, aspoň zmierený.

Taký je dodnes tam.

Tu na mňa občas pokrikujú blázni:

„S kým ideš?!“

S kým by som aj mohol, ak nie s ním.

A s jeho synmi, veď tetovanie nezmyješ.

A ja ho nemám na koži, mám ho
v kostiach,

rovnako ľahký nesvojho času hostia.

Sme jedno bytie, – on i ja

prikrytí jedným zvonom.

Bytie. Vždy múdrejšie než naše pravdy
o ňom.

A ešte čosi šepoce prach kostí mojich kostí:

- Nič neudelí dišpenz od ľudskosti.

Ani chudoba. Ani smrť. –

(Úryvok zo skladby
„...a rozmnožím tvoj rod.“)

Nepočítelné laudácie

Raz, keď sa miera naplní
a pretrhne sa struna,
o každom živom ostáva
ľahučké prázdno tuná

Jamôčka, ktorú vyhlbil
do trávy kameň v poli.

A po tom prázdne spoznajú,
akí sme vlastne boli:

prostrední, malí, väčší snád,
ba prázdno po sekvoji
je také hlboké,
že sa ho človek bojí
a háda, čím to premostí.

A to je ona – holá
pravda o miere veľkosti.
Veľkosti, ktorá bola
prikrytá ako zemou zrno
vo svojom plnom význame.

Nie, že nás bolo všade plno,
lež to, že ľuďom chýbame,
je našou chválou.

Mimo rečí,
fanfár ľudských
či ľudských slín,
nepočítelne o nás svedčí
pomalý, tichý Boží mlyn.

Tie rozlúčky

Osamievame tu,
ak sme už dlho žili.
Stále viac odchodí
tých, čo nám boli milí.

Knížočku napíšeš –
v každej je rekviem.
Kolkých som prežil už
a kolkých prežijem?

Byť – to je strácať to,
čo si mal zálohom.

A vrátiac pôžičku, sám,
ostať pred Bohom.

(Čakanka)

Už sedíte na jednom konári...

Môj vzácny priateľ,
ak mám vysloviť svoje pocity z Tvojho dnešného večera, ťažko sa vyhnem populárnej vete: Sedím na konári a je mi dobre. — Sedím v duchu tam medzi vami a je mi dobre. Je mi dobre tak, ako býva dobre človekovi, keď sa z času na čas pred jeho očami udeje akt spravodlivosti.

Tento akt nedeje sa pred našimi očami až tak často. Metronóm Večnosti udiera v iných intervaloch než udýchaný metronóm človekovej pomínutelnosti.

Sú to chvíle skôr výnimočné, ak sa tieto dva intervaly nakrátko prekryjú a bijú jedným rytmom. Zdá sa mi, že na tomto večere sa to práve deje — nuž sedím na konári a je mi dobre.

Pamätám sa totiž veľmi živo na to, ako ti bývalo nedobre a neľahko. Mal si múdre myšlienky, presné slová pre ne, vedel si hovoriť, aj si hovoril, otváral si ústa — avšak nevyšiel Ťi z nich zvuk: úradne Ťi zapečatili hlasivky. Náruživý a múdro si oslovoval svet a svet Ťa nepočul — úradne si bol nemý. V čase, keď úrady boli naším osudom.

Ani si nevieš predstaviť, ako sa mi ulavilo, že sa Ťi vrátil hlas. — Sedím na konári a je mi dobre.

Tak mi je dobre, že aj Tvojmu anatomickému údelu by som si trúfal odkázať, aby okolo Teba menej cukroval a ešte nám podržal Tvoj hlas. Ved iný z veľkých mikulášskych rodákov — Koloman Sokol v tomto roku už pracuje k deväťdesiatke. Neboj sa v tomto prípade epigónstva, skús to tiež.

Ja viem, že každý rok v takomto veku je darom už navyše. A Ty zas vieš veľmi presne, od koho je to dar. Umožňuje Ťi to ona neopakovateľná symbióza horizontály a vertikály v Tebe, symbióza pokory a veľkosti, ústiaca nevyhnutne do podoby kríža. Potrvaj nám ešte pod ním, máme Ťa tam radi. A hlavne — potrebujeme Ťa tam.

A Ty aj ako lekár vieš, že krajšie sa Ťi nemôže v živote prihodiť, ako že Ťa živí potrebujú.

Tvoja dávnejšia autoštylizácia človeka pre nikoho bola iba dočasným výtryskom Tvojej osobnej trýzne.

Skutočnosť, vždy múdrejšia než jej ľudské deti, to gesto nepotvrdila. Nie si človek pre nikoho, si človek pre ľudí.

Zotrvaj ešte medzi nami.

Tvoj Milan Rúfus

4. september 1992

(Zborník Literárna tvorba Pavla Straussa, Nitra 1992)

Rekvie m za Pavla Straussa a za nás

Budeme vyvolaní po mene
a bude nás tam veľa.
Poodkladáme krídla zlomené
ku nohám Stvoriteľa.

A bude Mu chcieť každý predložiť
to svoje malé sólo.
To nasnívané, čo len chcelo byť,
i to, čo ozaj bolo.

„Stvoril som svet“ — vstúpi nám do
rečí

Boh — „nie tak, aby slúžil
naplňovaniu túžob človečích.
No aby človek túžil.

Ak pridával som ohňa do rany,
nebol som vo vás krutý.
Šťastie je v jeho dosahovaní,
nie v jeho dosiahnutí.

Až rozspieva sa, svetu dokorán,
prihlasno vaša duša,
napomeňte ju ticho, že jej Pán
aj šťastím vás len skúša.

Dar života. Kto z neho vezme diel,
raz mi ho musí vrátiť.
A ostane mu nie čo nevedel,
ale čo vedel stratiť.

Zlomené krídla? Práve zlomené
sú žehnané Bohom.“
Budeme vyvolaní po mene.
A bude nás tam mnoho.

Nuž otvor, hĺbka, svoje priestory
pre nový diamant v hrude.
Nie po prvý raz nemý — hovorí.
A dlho ešte bude.

3. júna 1994

Odchádza neopakovateľný...

...Horký chlieb básnika. Nič zadarmo, nič ľahko. A ak sa mu báseň v šťastnej chvíli akoby vysype z rukáva raz, za to zaplatí inak a nie málo. Ach, pézia, ktorá sa tak kruto nestaráš o to, či ten, čo ti slúži, má čo položiť na stôl a ktorá pred presýtením vždy dávaš prednosť hladu. Kolkokrát videl tento básnik, aká si? Bral si Ťa, vďačný za život, stále ním a tebou očarovaný. Vďačný za seba menší dar a rozhorčený za všetko, čo sa žitiu protiví. Bolo toho dosť. Na lásku i na hnev, na ilúziu i zúfalstvo. Za osem desiatok rokov v jednej z najnepokojnejších epoch ľudských dejín, cez dve svetové vojny a rad spoločenských premien. Bolo toho dosť.

Dosť na život, dosť na báseň.

Ale ani smrť neprišla odrazu. Už desať rokov viedol s ňou básnik intenzívny rozhovor. Tak ako ona približovala sa k nemu v špirále, tak zo všetkých strán krúžil on okolo nej. Vedel o jej mýtických ťažkých parfémoch aj o jej prostej prapodstate. Jeho rozhovory s ňou bývali vzrušené a také živé, že ona sama akoby zavše postávala a počúvala jeho, povoluje mu odklad. S výnimkou posledného razu, keď si prišla po neho. Nám teda ostala báseň, jej ostal syn ženy, smrteľný syn ženy.

A teraz nemôžeme nič iné, ako v drevenom zvone spustiť do iných hĺbok to

telo, do ktorého udierali z vesmíru blesky a ktoré v čudesných iskierkach slov vedelo zachytiť odlesk tých bleskov. Až na jeho ústa bude padať zem, nech je pre neho i pre nás kratučkým zadosťučinením, že sú to ústa, ktoré vydali svedectvo a vyslali posolstvo z nemlumných hĺbín človekovho bytia, zo dna mlčanlivého spoločenstva, ktorému sa hovorí národ a nosí na tele materinské znamienko jazyka, v ktorom sa poznáva. Áno bude možné vyvolať tohto básnika ešte skôr, než v katedrálach budú plávať ryby. Poďakujme sa teda za báseň, poďakujme sa za kratučké chvíľky, v ktorých človek víťazí nad smrťou, i keď mu pritom svietia v očiach slzy.

(Milan Rúfus: Čítanie nad hrobom
básnika Valentína Beniaka)

Jeseninova Anna Snegina...

„**Básnik je synom všetkých otcov
a otcom všetkých detí...**“

„Potreboval som vyše tridsať rokov odstupe a tridsať rokov vlastných životných útrap i riedkych vrúcnych radostí, aby som sa mohol stať partnerom tohto veľtextu. Tých tridsať rokov osobných skúseností v nadosobnom čase i osobnej tvorbe mi potvrdilo to, čo z tejto poémy zaznieva: básnik je synom všetkých otcov a otcom všetkých detí. V krvavých chvíľach sveta koná ako lekár v poľnom lazarete. Ten, koho vidí pred sebou, je ranená ľudská bytosť a on bez apriorizmov ide s jej ranami, s jej túžbou žiť a nepýta sa nad raneným, z akej je roty či armády. V tejto poéme objímajúce básnikovo srdce prijalo všetkých: tých, ktorí revolúciu zo zúfalstva robili – i tých, ktorí ňou boli zašliapnutí, ani netušiac prečo. Keď som to pochopil, preklad tejto veľbásne mi nebol už len osobným dlhom, ale nadosobnou povinnosťou“.

★

Básnikovo malé kráľovstvo...

Jesenin . - „Tí, ktorí ostali po ňom žiť, ho v jeho rodnej zemi zbožňujú. Vysoké náklady jeho znovu a znovu vydávaných básní sa obyčajne veľmi rýchlo stratili, aktuálne povedané, popod pult. Ten mobilizujúci lesk v očiach mojej prvej ruštinárky to môže iba potvrdiť. Až nedávno, v osemdesiatych rokoch, boli ochotní vydať jeho dielo podľa predpokladaného čitateľského záujmu. Výška nákladu? Nechcel som veriť očiam, keď som pre istotu niekoľkokrát slabikoval to číslo. Desať miliónov.“

To už je predsa malé kráľovstvo. Kráľovstvo, v ktorom kráľa všetci milujú. To sa na tejto zemi stáva veľmi zriedka.“ (Podč. J. R.)

„...Možet byť, i skoro mne v dorogu...“

Julo môj,

Je zaujímavé, ako Tvoj list, akoby tón do hranej partitúry, prišiel do toho, čo som po minulé dni žil. Ťažko som sa zmieroval s nečakaným odchodom Gusta Valacha. Nepretržite sa mi vracala pred oči fotografia z Jánskej doliny, ktorá nás – Palka, Gusta i Teba a mňa, sprítomňovala. A do uší sa mi dobiedzavo vracala Jeseninova strofa: „My teper' uchodim po nemnogu / v tu stranu, gde tiš i blagodať. / Možet byť, i skoro mne v dorogu / brennyje požitki sobirať.“ Trojuholník Poludnica, Kriváň, Choč – je stále oným symbolickým trojuholníkom v strede s okom Božím, trojuholníkom, ktorým sa po veky zobrazuje Duch svätý. Už som tam nebol dávno, a ako bude toto surové leto vyzerat', neviem. Začalo ako Pavarotti – vysokým C, úderom horúčav. Uvidíme. Ak v Mikuláši nebudem a chceš tam mať pri odhalení pamätnice moje slovo, použi Rekviem. Čo sa v básni povie, neradno riediť iným spôsobom. (...)

Keď už som spomenul toho Jesenina, zišlo mi na um, že neviem, či som Ti poslal Malevičov preklad do ruštiny. Asi nie, lebo som jediný vtedy voľný dal Evke Kollárovej. Teraz ma Richter obdaroval desiatimi exemplármi, nuž jeden z nich posiadam. (...)

27. 6. 2002

Posledná opona Gustáva Valacha

Azda by som si trochu poplakal.
Ale už nemám čím.
Dosucha si ma vyudieral,
život môj...
(prepáč, Bože).

Všade už iba dobieham,
na osud nestačím.
Niekto si vyrobil pergamen z mojej kože,
píše a píše naň
nezmazateľné sóla.

Dnes napísal tam – Gusto.
A už to nezotrie,
nevráti,
neodvolá.

A ja tu v údive
sám neviem, ako mi je.
Do sĺz, či do vzdoru,
či do melanchólie.

Človeče, mne je pusto.
Pusto aj na zemi
aj pod jej blankytom.
Do prázdna po tebe znie mi tvoj barytón.

Odchádzaš, priateľ môj.
A čo odíde s tebou,
už sa viac nevráti
pod zádumčivé Tatry.

PodĎakujeme ti
za sýtosť tvojich chlebov.
A Bohu vrátime, čo už len jemu patrí.

A zaskočená ruka priateľa
máva ti, máva.
Dobrá púť!

Daroval si nám priveľa.
Nemožno mi ťa zabudnúť.

Odišiel Patriarcha... Ako Lev Tolstoj...

P. O. Hviezdoslav

24. novembra 1910

(Úryvok)

Tam u nôh dubov rozložitých,
z pliec zhodiv nošu zemských tiarch
i úloh ducha obrovitých,
po rokoch nepokojom sýtych
svoj pokoj našiel patriarch:
muž prorok, poet orličieho letku;
múdrosti baník: v tom, jak žítím šiel,
mu zmysel stopujúci do dôsledku
a v súsled, rovno nebeskému svedku,
i zisťujúci jeho pravý cieľ...

Ja myslel toho rozkročenia
keď dejateľ tu skončí pút:
Rus celá sklesne na kolená,
nech v kment či v žiň je priodená,
a roztrhne si v mukách hrud'
i kvíliť bude, žalobnými stony
že naplní svet po najďalšiu hrádz,
srdc kladivami tlčúc v Kremľa zvony:
a hľa! – len ľudu kľacia milióny...
Im žil, im umrel len! Im niet ho viac!

Veď každý národ svojho neba
si rozpne sklepy prejasné,
kde jeho svetlá hľadať treba,
v nichž dvorí si a cení seba;
duch ušiel – hviezda vyhasne:
i hneď by mal strop zmračiť do pokory.
Tak aspoň stáva sa i v nebesách,
keď ktoré slnce obeťou tam zhorí:
tu ako slzy kanú meteory,
sťa popol skruchy kozmický tlie prach...

Smrť Leva Nikolajeviča

*Pred čím to utekal ten poločlovek,
poloboh,
umierajúci na zastrčenej staničke?
Pred čím by aj, ak na každúckú z ciest
nemôžeme si nevziať so sebou,
Otče náš, samých seba, teda to,
Čoho nás zbavíš iba v Astapove?*

*A tak sa, ťažký sebe, vybral tam.
Len človek. Už len človek.*

(Milan Rúfus: Neskorý autoportrét)

„...Prorocký básnik Milan Rúfus nás pozýva. Jeho pozvanie sa dá vyjadriť podobnými slovami ako pozvanie prorokovo: Vy, smädní, poďte k vode. Poďte, i ak nemáte peniaze. Kupujte zadarmo, bez platenia. Preto dávate peniaze za bezcenné veci? Vezmite zadarmo to, čo uhasí opravdivý smäd, čo utíši opravdový hlad.

Má nám čo ponúknuť. Obrovské hodnoty vytvoril, nahobil tento básnik. Nie iba pre seba, ale pre všetkých. Teraz pri odchode do večnosti nám ich zanecháva. Je dosť pre každého. Každý si môže vziať, koľko len chce a vládze. Čím viac, tým lepšie. Každý má toľko slnka, koľko si sám vezme.”

(Ján Grešo pri rozlúčke s Milanom Rúfusom vo Veľkom evanjelickom kostole v Bratislave.)

Básnik – už ani svätý za dedinou?...

„Dovoľte mi vysloviť želanie. – Ja si veľmi prajem, aby v tejto novo sa preformujúcej skutočnosti neostarla poézia ako taká. Neostarla ako niečo, čo sa už nenosí. Aj televízia dosť iniciatívne vymenila Chvilky poézie za erotické videoklipy, presťahujúc tak ľudskú bytosť z vyšších poschodí tak trochu do suterénu...”

Viete, peniaze zarobené na kultúre sú podozrivé peniaze, nie sú to čisté peniaze. To by si mala táto spoločnosť čím rýchlejšie a čím skorej uvedomiť. Uvedomiť si, že kultúre treba dávať, treba ju podporiť, až potom to bude kultúra vracat' v podobe výsledkov, ktoré nie sú viditeľné, ale po rokoch hmatateľné. Že kultúrne zakrpatenie je po rokoch, keď ho už ťažko reparovať, jednoducho strašné. Tak na toto by sa nemalo zabudnúť. Nemala by na to zabúdať celá spoločnosť. A nemala by kultúru odkázať len na nejakých náhodných dobrodincov, tak ako nie je možné sociálnu otázku odkázať na Armádu spásy. Keby to spoločnosť urobila, to by sa celé koleso sociálnych revolúcií začalo znovu. Lenže kto by kvôli poézii išiel na barikády. Za ňu by už potom asi nikto nebojoval okrem.... no okrem smoliarov básnikov.

Takže v tomto zmysle mi dovoľte vysloviť svoju obavu. Aby ten básnik, ktorý už doteraz bol tým svätým za dedinou, nebol aj spoza tej dediny vyhnaný načisto von z chotára...

Toto je jediné starnutie, ktorého sa bojím...

(Z televízneho rozhovoru s Danou Herrmanovou.)

Milanovi Rúfusovi, básnikovi jeho rodnej zeme i celej ZEME

ODCHÁDZAM

od tých, ktorí ma milovali
a ktorých som ja miloval.
A všetko, čo som tu dostal,
som im zanechal.
A preto, i keď odchádzam,
som tu stále s nimi,
s ružami kvitnúcimi!
No osemdesiat ruží
nesiem náručí,
osemdesiat trňov
i s ružami.
Ony boli
a sú
mojimi piesňami.
A keď už budem celkom doma,
celkom pri ciele,
spievať ich budú so mnou
deti a anjeli!

Lež zanechal som tu ešte
dve ruže,
ružu červenú
i ružu bielu,
na ktoré sa teraz
iba božia rosa a vône
bez trňov stelú!
Ach, ruža červená
a ruža biela,
nerástli ste v záhrade,
lež v mojom srdci kvitli,
a preto prosím,
Pane,
aby si ich polieval
a zohrieval,
aby neodkvitli,
a to vždycky, vždycky,
a ešte:
aby ich chránili
detské modlitbičky!

(Jozef Tóth – 16. 1. 2009)

S Rúfusom – po Rúfusovi

Čo nás držal pri živote
myšlienkou, že kdesi je –
n e ž i j e ?...
Navždy spočne v hrude Zeme?

To len my sa pominieme;
márne naše náreky! - -

Tie závažia nad závažia:
Poruba a Rúfus – strážia
národ dnes a naveky.

(Julo Rybák)

Viliam Turčány

Slová

Sú také slová nenápadné.

Niektoré ženy
ich prehodia, keď sme už na dne.
A dvíhame sa osviežení.

Sú také slová celkom malé.

Padnú až ku dnu.
Nie od každého v každom ale
až taký účin nadobudnú.

Ak vrátili vám jas i zdravie,
sláva tým slovám!

Sláva i srdcu, ktoré práve
takéto slová vyslalo vám.

Len párkrát stretla ma ich krása
v živote celom.

Vďaka Ti, že sa zas a zasa
stávajú vo mne Tvojím telom.

Ján Pavol II.

...Cirkev teda potrebuje umenie. Možno tiež povedať, že umenie potrebuje Cirkev? Otázka sa môže zdať provokatívnou. V skutočnosti však, ak sa správne chápe, má svoje oprávnené a hlboké odôvodnenie. Umelec vždy hľadá skrytý zmysel vecí; jeho páčivou starostlivosťou je, aby sa mu podarilo vyjadriť svet nevysloviteľného. Nevidno tu, aký veľký prameň inšpirácie každého druhu môže byť preňho duchovná vlasť, ktorú predstavuje náboženstvo? Nekladú sa snáď v náboženskej oblasti najdôležitejšie osobné otázky a nehladajú sa konečné existenciálne odpovede? (List umelcom.)

Kultúra a dobro. Umenie nie je zbytočné, ako si to myslia i mnohí naši kresťania vrátane niektorých investorov sakrálnych architektúr, ale niečo veľmi dôležité. Zdôrazňuje to i kardinál Ratzinger, prefekt posvätných Kongregácií pre náuku viery: „Teológ, ktorý nemiluje výtvarné umenie, básnictvo hudbu a prírodu, môže byť nebezpečný. Táto slepota a hluchota voči kráse nie je niečo vedľajšie, odzrkadľuje sa nevyhnutne aj na jeho teológii... Jediná skutočná apológia kresťanstva sa môže obmedziť na dva argumenty: SVÄTCOV, ktorých Cirkev vychovala, a UMENIE, ktoré vyrástlo v jej lone... Ak má Cirkev ďalej premieňať svet a robiť ho ľudskejšim, ako by mohla vo svojej liturgii upustiť od krásy, ktorá je úzko spätá s láskou a leskom Zmŕtvychvstania? Nie, kresťania sa nesmú nechať ľahko uspokojiť. Musia zo svojej Cirkvi urobiť stánok krásy – tej skutočnej, aby sa svet nestal prvým stupňom pekla.“

(Pavol Martinický, ml., O Cirkvi a kultúre, Katolícke noviny 1993, č. 10. s. 8.)

Eva Kollárová

Ešte jeden rozmer Pavla Straussa

Bolo tesne po zamatovej. Na Ministerstve školstva začal pracovať náš dlhoročný priateľ Marián Lapitka, skvelý pedagóg, teoreticky silný, organizačne zdatný a čestný. To on sa rozhodol – na našu veľkú radosť – opäť vrátiť slovenským gymnáziám staronový krásny predmet – estetickú výchovu.

Predmet do škôl prišiel, ale ukázalo sa, že niet dosť učiteľov, alebo presnejšie: učiteľia nie sú tak pripravení, ako náš projekt predpokladal. A tak sme v krásnom harmonickom prostredí Budmeríc otvorili pre stredoškolských profesorov 3-ročné inovačno-špecializačné štúdium estetickej výchovy.

Najpripravenjšími pre tento nový predmet sa ukázali, div sa svete, nie slovenčinári a historici, ale ruštinári, ktorí už vtedy celkom intuitívne učili cudzí jazyk aj prostredníctvom umeleckej kultúry, ponímajúc ju tak, ako už na začiatku storočia hovoril Alexander Blok –synteticky. Interpretovali nielen ruskú literatúru, ale aj iné druhy umenia: film, výtvarné umenie, fotografiu, hudbu apod. V tom čase mnohým skvelým pedagógom rusistom veľmi doba ublížila, stratili veľa hodín a zažili veľa príkoria, keďže sa bežne so špinavou vodou vylievalo z vaničky aj dieťa. Teraz sa práve oni cítia na tento predmet pripravení, a živo sa zaujímali o ďalšie zdokonaľovanie sa v ňom. (Aj ho mnohí - po Budmericiach - krásne učili.)

No a práve tu v Budmericiach „prednášal“ pre rusistov, budúcich estetikov pán doktor Strauss. Na prvý pohľad možno paradoxné, ale v skutočnosti veľmi účinné a užitočné. V projekte bola aj filozofia kultúry – a ja som na túto tému obsadila epistemologičku a spisovateľku Etelu Farkašovú z FF UK a MUDr. Pavla Straussa – filozofa a esejistu. Do Budmeríc neprichádzal síce osobne, ale prostredníctvom filmového dokumentu, ktorý s ním v roku 1990 nakrútil môj manžel Janko Kollár pod názvom **Stretnutie s Pavlom Straussom** (po dobrých skúsenostiach filmového dokumentu z tej istej dielne: **U Straussov o poézii – Rúfus, Haľamová, Strauss**, o ktorom sa Listy PS už zmienili. (Listy PS 6, s. 10; porov. aj Verbum 1992, č. 9.) *Stretnutie s Pavlom Straussom* obsahuje tieto časti: *Eva Kristínová číta z Pavla Straussa, Strauss interpretuje Máriu Medveckú, Strauss o sakrálnom umení.*

A tak sa pán Strauss posadil do kresla v salóne svojej vily a plný môjho rozprávania, koho má pomyslene pred sebou, začal: „Milí priatelia...“ - a hovoril s týmito skutočne svojimi priateľmi dlho o drahých mu menách „dejinej krásy“, ako to pregnantne sám formuloval: „Už dávno si uvedomujem, že krása je šteblík k dobru... Že esteticky priamo súvisí s etikou... Že krása je cesta za pravdou...“

Pán Strauss určite nič nevedel o syntetickej kultúre v ponímaní Alexandra Bloka, len ju v plnom rozsahu, v krásnej symbióze všetkých umení celkom prirodzene realizoval tak, ako to mal nažité.

Hľadajúc niečo iné, stretla som sa nedávno celkom náhodou vo svojich budmerických materiáloch s Paľkom Straussom a zachcelo sa mi podeliť o toto stretnutie s Vami, milí čitatelia Listov PS; a zároveň dosvedčiť, ako si ho moji milí učiteľia pribalili do svojho trpkokrásneho učiteľského batôžka. Lebo to práve ich pán doktor Strauss spolu s Claudelom učil „vidieť nebo v blate“.

Poznámka:

Videozáznam dokumentu „U Straussovcov o poézii Rúfus, Haľamová, Strauss“, ktorý sa spomína v článku vyššie, si môžu nájsť čitatelia compact disku v knižičke: Maša Haľamová - *Ja som tú poéziu žila*, ktorá vyšla v sympatickej edícii **Knihy na počúvanie** Vydavateľstva PRO, Banská Bystrica.

Sedemkrát o bolesti a utrpení

„**Divíme sa veľkosti utrpenia našich čias, namiesto aby sme ho zvelebovali.**“ (Pavol Strauss)

1

Peter si ho vzal nabok a začal mu dohovárať: „Nech ti je milostivý Boh, Pane! To sa ti nesmie stať!“ On sa obrátil a povedal Petrovi: „Choď mi z cesty, satan! Na pohoršenie si mi, lebo nemáš zmysel pre Božie veci, len pre ľudské!“ Potom Ježiš povedal svojim učeníkom: „Kto chce ísť za mnou, nech zaprie sám seba, vezme svoj kríž a nasleduje ma. Lebo kto by si chcel život zachrániť, stratí ho, ale kto stratí svoj život pre mňa, nájde ho. Ved' čo osoží človeku, keby aj celý svet získal, a svojej duši by uškodil?!“ (Mt 16, 22-26)

2

Milan Rúfus:

*Neuhýbaj a bez obavy
nes, čo ti hviezdy podali.
Som radosť. Som, a tebe vravím:
Ty si môj. Ale pomaly
stúpaj za mnou, nie nedočkavo,
mám viacej času ako ty.
Som radosť. Som. A moje právo
je v plnosti. Tak bež svoj závod
a boj sa v ňom len prázdnoty.*

*Nebráň sa tomu, čo sa deje.
A celý vyjdi v ústrety.
Mne je dobré aj to, čo zlé je,
len prázdne nie, to uletí.
Choď teda, choď si s tenkou kožou
na trh, ktorý nám bolo žiť.
Choď v mene diablovom, či božom.
A hľadaj, či pluh krája nožom
to, kam chce sejbu položiť.*

(Óda na radosť – úryvok)

Možno málokto vie o fakte, že pri príležitosti 200-tého výročia vzniku lipského Gewandhausorchestra jeho umelecký šéf, Kurt Masur, požiadal majstra Jána Cikkeru o napísanie kantátovo-oratorálneho diela, aby mohlo počas osláv zaznieť na lipskom koncertnom pódii. Skladateľ sa na prácu podujal v roku 1982, keď sa zoznámil s vynikajúcou básnickou predlohou Milana Rúfusa: „Keď sa mi dostal do rúk básnický triptych Milana Rúfusa, hneď som začal rozmýšľať, ako básnický text rozvrhnúť pre oratórium. Báseň je ako denník autora, krásny, hlboký. Cítil som vo všetkom, akoby básnikove slová vyšli z mojej duše. Podľa Rúfusa radosť vzniká z vedomia, že ťažkosti a rany života sme prekonalí, že sme pod nimi neklesli a že môžeme s čistým štítom stáť zoči-voči svetu, s radosťou v srdci i so skromným úsmevom a povedať si: sme potrební. Táto radosť nie je prejavom všeobecnej veselosti, nemiluje hluk, lebo za

ňou stojí bolesť, uložená niekde hlboko v duši, ako matka i sestra najväčšej radosť. Rúfus je básnik hlbokého citu a prenikavých myšlienok, ktoré korenia v poznávaní života, v úprimnom vzťahu k ľuďom a ich osudom. Vie preniknúť do duše človeka, vcítiť sa do jeho myslenia, problémov a súcitiť s ním. Takým sa javí v osobnom styku i vo svojej tvorbe, a preto mi je blízky. Túto hĺbku som postrehol aj v Óde na radosť. Možno bolo odvážne chcieť dotvoriť slová básnika hudbou, ale čítanie veršov vzbudzovalo vo mne silnú citovú rezonanciu, ktorá sa premieňala na znenie orchestra a zboru. Skladbu som rozdelil tak, že po všetkých ťažkostiach, bolestiach a strastiach zavládla radosť a nádej. Preto je to Óda na radosť; iná, než je Schillerova a Beethovenova.“

(Irena Michalicová – pri stretnutí na počesť 80-tych narodenín Milana Rúfusa v Múzeu Jána Cikkeru.)

3

„Niektorým ľuďom sa niekedy zdá: Áno, všetky tie silné slová, idealizmus, tvorba, a všetky tie prejavy a prípitky sú dobré do istého času, za priateľským stolom, kým nepride prvé nešťastie a prvá vážna skúška. Uvidíme, čo z toho všetkého ostane pri prvom náraze na nevyhnutnosť.“

Keď sa to stalo a mňa odviezli, a päť hodín som večer preležal najprv na prijímacej izbe a potom celú noc na chodbe obýčajnej veľkej a preplnenej mestskej nemocnice – v prestávkach medzi stratou vedomia a záchvatmi nevoľnosti a dávenia sa ma zmocňoval neobčajný pocit pokoja a blaženosti!

Uvažoval som, že v prípade mojej smrti sa nestane nič nenáležitú a nenapraviteľné. Zine s Lenočkou budú na pol roka, na rok prostriedky na živobytie stačiť a za ten čas sa porozhliadnu a niečo podniknú. Budú mať priateľov, nikto im neublíži. Mňa koniec nezastihne nepripraveného, v príde práca, za nedokončeným dielom. To málo, čo sa pri prekákžach, ktoré mi staval život do cesty, dalo urobiť, je urobené (preklad Shakespeara, Fausta, Baratašviliho).

A vedľa mňa ako šlo všetko zaužívaným poriadkom, ako vypukle sa zoskupovali veci, ako výrazne sa črtali tieň! Dlhá kilometrová chodba s telami spiacich pacientov, ponorená do prítmnia a ticha bola zakončená oknom do záhrady s atramentovým závojom dažďivej noci a s odbleskom žiare nad mestom, žiare nad Moskvou za vrcholcami stromov. Aj táto chodba, aj zelené svetlo tienidla lampy na stole službukonajúcej sestry pri okne, aj to ticho, aj tieň ošetrovateľiek, aj susedstvo smrti za oknom a za chrbátom – aká to bola svojou koncentrovanosťou bezodná a nadľudská báseň!

Vo chvíľach, ktoré sa zdali byť poslednými v živote, sa mi viac ako kedykoľvek

predtým žiadalo hovoriť s Bohom, blahořečiť všetko viditeľné, zachytávať a zvečňovať všetko.

„Bože môj,“ – šepkal som, – „ďakujem Ti, že nanášaš také syte farby a že si stvoril smrť aj život takými, že tvoj jazyk je vznešenosť a hudba, že si ma spravil umelcom, že tvorba je tvojou školou, že si ma celý život pripravoval na túto noc.“ A plesal som a plákal od šťastia.“

(Boris Pasternak v liste N. A. Tabidzeovej, ktorý čítali aj P. Strauss a M. Medvecká.)

4

N. V. Gogol: O význame chorôb

(K 200-tému výr. narodenia – 1. 4. 1809)

...Moje sily ma neustále opúšťajú, ale duch nie. Ešte nikdy neboli telesné neduhy také vyčerpávajúce. Často býva človeku tak ťažko, takú strašnú ustatosť cítiš v celom tele, že si rád ako bohvie čomu, keď sa konečne skončí deň a dostaneš sa do postele. V duševnej bezmocnosti človek často pritom zvolá: „Bože môj, kde je konečne hranica toho všetkého?“ Ale potom, keď sa bližšie prizrieš sebe samému a zahľadíš sa hlbšie do svojho vnútra – už ti duša nevydáva nič iba slzy a nekonečnú vďaku. Ó, ako sú nám choroby prepotrebne! Z mnohého úžitku, ktorý som z nich získal, spomeniem iba jeden: Že nech som dnes hocikajký, ale predsa som sa stal lepším, ako som bol predtým. Nebyť tých neduhov, bol by som si namyslel, že už som taký, akým sa mi patri byť. Nehovoriac o tom, že samotné zdravie, ktoré ruských ľudí neustále nutká k akémusi vyskakovaniu a k túžbe pochvastať sa svojimi vlastnosťami pred inými – bolo by ma donútilo narobiť kopy hlúposti. Zatiaľ čo dnes, v tých svetlých chvíľkach, ktoré mi nebeská milosť dáva aj v čase útrap, prichádzajú mi na myseľ nepomerne lepšie myšlienky ako predtým, a sám vidím, že čokoľvek teraz vyjde spod moich rúk, bude významnejšie ako kedykoľvek predtým. Keby nebolo tých ťažkých útrap, kde by som sa už bol teraz vznášal, za akého znamenitého človeka by som sa považoval! Ale keď neustále cítim, že mi je život na vlásku, že choroba môže náhle prervať moje dielo, na ktorom sa zakladá celá moja význačnosť, a ten úžitok, ktorý tak túži moja duša priniesť, že zostane iba ako bezmocné nenaplnené želanie, že talenty, ktoré mi boli Bohom dané, nijako nezúročím a že budem odsúdený ako posledný zo zločincov... Keď to všetko precitujem, neustále sa skláňam v pokore a nenachádzam slov, ktorými by som mohol vyjadriť vďaku nebeskej Prozreteľnosti za moje ochorenia. Ó, aj vy prijímajte pokorne každý neuh, dopredu veriac, že je vám potrebný. A iba o to proste v modlitbe Pána Boha, aby sa vám odhalil zázračný význam toho neuhu a všetka hĺbka jeho vznešeného zmyslu.

(Vybranný mesta iz perepiski s družjami)

5

Jozef Porubčan:

...Všetci poznáme chvíle, keď sa nám zdá, že to už nie je únosné, že sa tu už končia všetky naše sily, všetky možnosti, že všade je tma, nikde niet svetla, že ochabla každá energia, zostala len tupá prázdnota. Možno vieme i to, koľkí boli v takých chvíľach schopní tých najhroznejších vecí, ako by už ani za nič nemohli.

Pre Pavla je Ježiš istota.

- Čo vás zastihlo, je ľudsky znesiteľné a Boh je verný. On nedopustí skúšať nás nad naše sily a dá východisko, aby ste to mohli znieť.

Veriť tomu viac ako svojmu sebaklamu, že už ďalej nevládzeme, je taká energia, ktorá nás určite dovedie do dobrého konca.

(Svedectvo pravde VIII, s. 124-5.)

6

P. O. Hviezdoslav:

*...A potom ja si myslím:
jak osud nás tak skúša
a cúdi, tríbi, triedi,
nás prepáľuje v mukách
a v slzách kalí, leští
ujm, strát, škôd troskou, ako
diamant jeho prachom;
jak zauzďuje túžby
nám, rožky zráža chútok,
umienenosti drsnost'
otiera, ba i vláseň
chúlostivosti holí:
v tom zakladá a sklepi
v nás pokoj veľký, slávny,
nímž orlom vznesieme sa
nad všetko márne, vratké,
a ako v sfére vlastnej
sa ocitneme sľnkom,
svobodní, netknutelní,
nad hlavou čistý azúr,
hlboko pod nohami
nerestí valné more...*

(Divím sa, srdce moje...)

7

Benedikt XVI.

Môžeme sa snažiť utrpenie zmenšovať, bojovať proti nemu, ale nemôžeme ho odstrániť. Práve tam, kde sa ľudia v snahe vyhnúť sa každému utrpeniu usilujú vymaniť sa zo všetkého, čo by mohlo spôsobovať bolesť, tam, kde sa chcú vyhnúť námahe pravdy, lásky a dobra, sklzájú do prázdneho života, v ktorom možno takmer neexistuje bolesť, no o to viac tam dolieha temný pocit nedostatku zmyslu života. Vyhybanie sa utrpeniu ani útek pred bolesťou neprinášajú človeku uzdravenie. To prináša len schopnosť prijať súženie, dozrievať v ňom a nachádzať jeho zmysel prostredníctvom zjednotenia sa s Kristom, ktorý trpel s nekonečnú láskou. (Spe salvi.)

Listy Pavla Straussa Julovi Rybákovi (1991)

Drahý Julko!

Žijeme v strašnej dobe. Všeobecný rozpad istôt o konsolidácii všeludzského združenia národov. Stačí jeden zlostný psychopat a krvavo sa rozbíja túžba po zjednotení sveta.

Dupľom ťažko znášam terajšiu situáciu, lebo vidím ako trpí a sa strachuje Maňka po odšťahovaní Jožka. Hrozí sa našej bezmocnej samoty, bojí sa príchodu Rusov a možného príchodu Arabov. A my dvaja chorí starci samotní v tom dome.

Krem Teba sa nikto neohláša. Všetky životné pozitíva sú zazávojované. Vo mne je ešte svetlo a perspektíva, ale trpím utrpením Maňky. To čakanie na Godota sa uplatňuje u nás.

Ani z Bratislavy mi Žilka nič radostného nereferoval. Množstvo napitých t.zv. spisovateľov a žiadne zbratanie, žiadna perspektívna družnosť. Čo by sme tam hľadali. Robiť štafáž mlčaním. Darmo, všetko je zatienené vojnou a zabíjaním pre olej.

Veľká skúška Božej zhovievavosti. No, krása slovenčiny je vždy zjavnejšia.

Prepáč tie pesimistické tóny.

Objímam Vás všetkých a pozdravujem z tej našej samoty.

Tvoj Paľo

Nitra 21. 1. 91

+ + +

Drahý Julko!

S prázdnyimi rukami, ale s plným srdcom sa blížim k Tvojej preludnenej samote. Dotýkame sa v neviditeľnej blízkosti. Som si vedomý toho, že bez Tvojej nezištnej dobroty a ochoty by si ma do dnešného dňa nik nevšimol.

A tak vegetujem na okraji vlastnej ničoty sám sebe neznámy. Veď kto sa aj môže poznať sám. Žijeme vlastne len ako reflektovaný obraz zo sveta podstatna.

Veď všetko napísané, od veľikánov až po t.zv. veľikánov, nemení obraz sveta. Možno, že modlitba dedinskej starency zaváži u Prozreteľnosti viac ako desať Napoleónov a Husejnov, i keď majú zásluhu, že umenšili množstvo ľudí, i keď sa pri tom ako pri potratoch stratili géniovia.

Špekulujem, čím by som Ti urobil radosť. Veď okrem chorobnej stareckej fantázie nemám nič. Všetko, čo sa okolo mňa realizovalo, je Tvoja zásluha.

Ale už to viem. Za Tvoje duševné dobro dám odslúžiť sv. omšu.

V radosti z toho Ťa objímam bratsky
Tvoj vďačný Paľo

Nitra 1. 2. 91

Drahý Julko!

Nerád sadám k týmto riadkom, lebo viem, že z nich nevyšľahne ani lúč radosti. Cítim sa vnútorne ako nahý v trní. Už aj jedinej životnej radosti, spánku, som ochudobnený.

Tá správa o tej knihe ma ranila. Kto vie čo z nás a u nás bude v júni. Zrejme to vychádza z tých istých kruhov, ktoré má vyplí tých 20 rokov z kolotania duchovnej miazgy. Skrátka nechcú, aby sa to dostalo do života. Pre toho nového riaditeľa to asi nie je dosť rentabilné.

Spolok sa neohláša, ani Križka a ani tí Tvoji z Košíc. Aj tu mám problémy s vydavateľstvom Hradu. Dr. Sýkora mi stratil jediný exemplár „Postily“.

A tak tu stojím ako pes odratý z kože.

A tak dochádzam z života proti každej depresii k veľkovýrobe depresii vlastných.

Aby som Ťa neinfikoval negatívami radšej končím v bratskej oddanosti
Tvoj Paľo

Nitra, 18. 2. 91

+ + +

Milý Julko!

„Sedíme tu, sedíme, smutní, neveselí.“ Nezmôžeme sa na kodkodákanie, ako sliepka, čo nevie znieť vajce. Nevábi ma chodiť do mesta (nepúšťajú ma pre vírusy (?) ale trochu cítiť pulz života. Len ho ťažko nahmatať. Ľudia ešte nie sú ním a stretania sa mi zdajú násilné vyvolania pocitu skutočnosti. Verne (?) som stále chorľavý, vlastník kadejakých neduhov.

Až vyjde knižka, sa asi rozhodnem pre operáciu. Zatiaľ sledujem stopy telesnej degradácie. A pendlovky našej samoty vytrvale odbíjajú svoje adagio.

Potešil ma list pani Darinky i Tebou inscenované naše spoločné vystúpenie vo Večery.

Neviem pripustiť argument proti vydaniu knihy v Smene, že mi má vyjsť kniha v Spisovateľovi.

Ľudia nevedia tak kriticky pozeráť na moje pochybnosti v náraste rokov. Eúto by bolo s tým krachom v tom Vašom košickom vydavateľstve. Do dvoch mesiacov mi sľúbili vo vydavateľstve Lúč vydať Križovú cestu.

Všetci sme na ceste, ja ovešaný čakáním, ako na Godota. Ale spása nesúvisí s pošpineným papierom.

Medzitým som dostal list od panej Libuši Brezinovej, riaditeľky okresnej knižnice G. F. Belopotockého v Lipt. Mikuláši, ktorá organizuje dni regionálnych autorov, liptovských rodákov. Chcú, aby

som jej zaslal ukážky z tvorby.

Hodlám jej napísať, aby sa s Tebou skontaktovala a aj podľa mojej zdravotnej situácie. Volakedy v apríli alebo v máji.

Teším sa z Tvojich jarných veršikov – vtáčkov.

Celý Tvoj Paľo

Nitra 5. 3. 91

+ + +

Drahý Julko! Doteraz som Ťa považoval za patientského antitalenta. Ale vari je všetko dobré, čo sme schopní sa priučiť. Keďže sme taká zmes rôznych napadnutelných orgánov, sme aj fenomén výdrže.

Len sa nedať terorizovať dochtomom a časom. A hneď budeme zdravší. Žijem tiež stále len z perspektívy pacienta a čudujem sa zavše, že sa zmes orgánových aparátúr, ktorými sme, každú chvíľu nerozpadne. Stvoriteľ a pán večnosti nás drží. V každej myšlienke, v každom nápade mu musíme byť vďační. Ale aj s každou zhltnutou pilulkou a s každou injekciou (v mojom prípade).

Slúbme si, že sa pre nič nebudeme hnevať. Vnútorne ticho a pokoj si musíme pestovať. Problémy okolo vydavateľstiev nás viac nesmú rozrušovať.

Centrum našich snažení má byť cesta za spásou v blízkom i ďalekom okolí. A tá býva vyložená aj bolesťou. Pohľad na Golgotu ostáva náš vnútorný cestovný poriadok.

V Kristovej láske Ťa objímam a vo všetkom načatom budeme pokračovať. Aj Vierke to platí.

Váš Paľo

Nitra 18. 3. 91

+ + +

Drahý Julko!

Veľmi sa teším, ako sa zviechaš po tej malej pracovnej interrupcii. Máš tendenciu byť všade, poznať a prečítať všetko, byť vo všetkom načas. A to netreba. Jedno je potrebné, zavše zakerovať do toho najtichšieho kútika svojho vnútra. Všetko ostatné rozrušuje, naháňa. A tá stála tichá platforma nás vždy čaká. Čo už všetko naháňanie pomôže svetu. Čo už v tom rozbušenom svete má dáky význam, či dáka knižôčka vyjde a či nie a či sa omešká. To sú všetko lapálie pri zrovnaní osudových možností človeka alebo národa.

Chcú kdečo odo mňa a ja sa už k všetkému musím nútiť a premáhať tie menšie-väčšie bolačky (či vylomené zuby, či bolesti nôh a krížov atď.). Veď aj v tej neviditeľnej oblasti sa to nazbiera.

Dnes som dostal sviatočný pozdrav od Janka Medveďa s post scriptom:

„Requiem bude (najnovšie) zač. mája. Paľko vydrž...“ Veď som v tejto oblasti vytrénovaný a to ani nie je schopné zmeniť rytmus môjho tepu. Mal som minulé príhovor, ktorý čítal Gusto Valach. Pýtajú ďalšie. No, nie som automat, do ktorého len treba vhodiť peniažtek. V 2. čísle Plameňa bude niečo. Zás prišli pýtať niečo lekársko-duchovného pre nejakú revu.

Jožkovi sa v pondelok narodila dcérka – Veronika. Už to pôjde do toho ich bytíka. Všetko a všetci sa zdajú v poriadku. Pre otca je najväčšia záťaž prvé dieťa. Už som myslel, keď dôjde nová duša, musí stará odvandrovať.

Teším sa z Tvojej stálej citlivosti voči poézii a poetom, Cvetajevová, Rilke, Pasternak.

Želám Vám požehnané Velkonočné sviatky a radosť z víťazstva Spasiteľa nad smrťou.

Váš Paľo

Nitra 26. 3. 91

+ + +

Drahý Julko!

Čakanie je len duchovné vzduchoprázdno. Ale možno si na to privyknuť. A tak márnim čas písaním úvodníkov do KN a slúbenou prácou pre časopis Viera a život. Nikdy viac nič nesľúbim.

V SSV je Mozaika i s tými dvoma dodatkami, čo ste odpisovali, v tlači. V Lúci Krížová cesta.

Ale všetko je to smeť v porovnaní k situácii vo svete i u nás. Čo znamená knižka s problémami národa, obraného o všetko, pomaly aj o chlieb.

Len čakajme na všetko a obraní o všetko. Toľko je hlúpych zapredancov. Toľko je bolestnej úbohosti. Toľko zalkoholizovanej vládnej kliky. Všade na vedúcich miestach staré komunistické figúry, ktoré prepúšťajú všetkých inej fajty. Odpočúvajú nás ako starí Štáci. Preto od začiatku považujem nežnú revolúciu za podvod a hlúposť.

Preto som za deklaráciu.

Sme stále odsúvaní na slepú koľaj. A nepristanem na nič.

Sme stále odsúvaní vydedenci. Dobre, ak je to Božia vôľa. I rytmus života nás (ne)čit. slovo – J.R.) v Tebe. Len, aby si sa zas dostal do toho ustáleného rytmu. Ja už to prijímam ako stály údel ten porozhadzovaný metabolizmus.

Aspoň Jožko je šťastný s tými dvomi ženami.

No, ostávajme žiť i s tými mnohými výhradami. Moja normalita je vždy na okraji normality. S tým treba rátať. V nádeji na oživenie nádeje Vás objímam

Váš Paľo

Nitra 7. 4. 91

Drahý Julko!

Žijem bez a mimo kalendára. A tak sa len obšmietam – ex post – okolo Tvojich menín. Čo Ti ja – taký metafyzický úbožiak – môžem dať: každodennú niekoľkonásobnú modlitbu. Nech Ti Duch Boží nedá pokoja, ale vždy znovu zapaluje žiar, ktorý najviac potrebuješ: veď všetko je vec milosti.

Na úver Boží sa žije vždy. A každému. Mnoho si vykonal, ale väčšina Ťa ešte čaká. Nachystaj si anteny. „Ibi flat, ubi vult.“

Žičím Ti požehnanie a zdravie vo fyzickej podstate, no, ešte väčšmi v oblasti neviditeľnej.

Vivat, crescat, floreat.

Pán s Tebou a s Vami všetkými.

Objímam Ťa

Paľo

Nitra 11. 4. 91

+ + +

Drahý Julko!

Vraciam Ti špitálske pásmo. Vo všetkom je realita poézie. Je ireverzibilná zložka života, od stvorenia po jej zložitosti a pády. Je komplex právd i nepráv, ale nikdy nie zvrhlosť zloby. Ňou sa ponúkame životu a ona je ponukou pre nás. Nie je účastná na páde sveta, ale presvecuje ho. Je veľmi intímna forma ospravedlnenia.

Srdečné pozdravy

Paľo

Nitra 16. 4. 91

+ + +

Drahý Julko!

Práve som sa poďakoval pani Vlastičke a Judite Belákovkej za povzbudivé slová. Tak vidím, že to nebolo celkom zbytočné pošpiniť toľko papiera. Ako Pán Boh dá. Zatiaľ sa mordujem okrem zubov i s objednaným článkom do nového časopisu Viera a život o rodine. Cítim sa úplne nekompetentným.

Vysielanie som nepočul od začiatku, lebo máme toľko staníc a neviem sa v tom orientovať. Keď som to zachytil, vedel som, že som doma. Vždy mi je trapné, keď to počúvam. Mám k tomu averziu. Bojím sa tej televízie, ako to pozostrihali. Už len tá knižka by to trochu paralyzovala.

Len to v robote mnohou nadrobotou neprežeň. Len toho sv. Otca by som veľmi nepúšťal na hrob Dostojevského, lebo nik toľko nešpintal kat. Cirkev ako on. Modliť sa treba zaňho, lebo aj toľko kresťanskosti nie je v niečom ako v Karamazovoch.

Rusko je celé také, aj áno, aj nie. A to vo všetkých reláciách. Plné všetkých

možností i nemožností. Len, aby sme my boli odchodnejší.

Kosmicky videné, že všetko je laho-stajné. V takomto chabom i ubolenom optimizme Ťa pozdravujem

Tvoj Paľo

Nitra 23. 4. 1991

+ + +

Drahý Julko!

Zdieľam s Tebou obdiv Dostojevského. Ale iné je veľkostdiela a iné polemické obdobie. Môžem mať obdiv k dielu i jeho náplni a nesúhlasím so všetkým okolo toho. K tej poklone hrobu a ťažkého životného údelu sa pripájam v láske k veľkej a obdivuhodnej duši a mohutnému intelektu v láske Kristovej. V tom budeme zajedno i so sv. Otcom v tej veľkej láske a k vízií priblíženia ľudstva, v čom je subsumované aj Rusko. V poslednej dobe sa oslavovala storočnica Prokofjeva. V jeho hudbe sa znovu ukázala veľkosť a tragika ruskej duše. Som plný obdivu.

List pre pani Vlastičku mi pošta vrátila. Nevie, čo bola chyba. Prosím Ťa, pošli jej to.

Srdečne Vás všetkých pozdravujem
Paľo

Nitra 26. 4. 91

+ + +

Drahý Julko!

Ulútosť, že sme sa nemali stretnúť pri prvej spoločnej radosť. Ale rovnako to v nás rezonuje. Aj jedva bolo, aj vína. Je to ako po premeškanej svadobnej noci.

Ale žijeme ďalej vo veľkej vďačnosti. Deo gratias!

Plný Paľo

Nitra 25. 5. 91

Balík s knihami Ťa čaká – nedotknutý. Pisali z rozhlasu, že 27. 5 aj o 9.55 budú čítať verše. To je iste Tvoje dielo.

+ + +

Drahý Julko, drahá Vierka!

Predom sa Vám chcem strašne poďakovať za toľký kus bryndze. Akurát sa varí švábočka, ktorá bude bryndzou maximálne vylepšená. Táto liptovská apológia dobra je už asi dobrá príprava na stretnutie v Mikuláša a zaplaší tú moju trému na to a pred tým. Som už prespríliš odmikuláštený a od recidívy nič nečakám, aj keď sa mi vidí, že aj tieto riadky patria do oblasti starých, dobrých móresov z čias t.zv. detskej izby.

Čo a ako v Tebe narástol vzťah k tej knižočke. Myslím, že sa to tým mysti-

fikátorom podarilo, že ju v obchodoch nevidno, ani len tu. Že sa tedy nedostáva ľuďom do rúk. Moja situácia sa nezmenila a ostáva to mojím spoločenským stereotypom.

Ničmenej som tomu rád a som vďačný všetkým Vám, mojím úprimným priateľom.

Váš Paľo

Nitra 10. 6.91

+ + +

Drahý Julko!

Prvý raz v živote sa zberám byť k Tebe netaktným. Vyčítal som v lit. týždenníku, že sa zberajú urobiť súťaž v oblasti esejistiky.

Tak som sa rozhodol, prvý raz v živote, sa v tom angažovať, i keď s pochybnými výhľadmi. Prečítaj si tie podmienky a na základe toho by som Ťa chcel poprosiť, či by sa to nedalo odpísať. Treba originál a 5 čitateľských kópií.

Posielam Ti dve eseje. Ktorá sa Ti bude zdať vhodnejšia, tú odpíšte. Nechcel som Ťa zaskočiť, ale už mi neostáva čas.

Za list Milanov ďakujem. Je v ňom náznak priepastnej duševnej hĺbky, ktorá v ňom žije. Je to drahá duša. Šťastné Slovensko, ktoré ho má.

Tá horúčava nás posunula na okraj existenčných možností. Trápi ma politicko-náboženské krviprelievanie v Jugoslávii. Boh nás uchovaj pred infekciou.

Zatiaľ Ťa s Vierkou od srdca pozdravujem, Tinovi ďakujem tiež za snímky.

Váš Paľo

Nitra, 12. 7. 1991

+ + +

Drahý Julko a Vierka!

Synchronne sa Vám poďakujem za všetko, čo za mňa robíte. Réžia prozreteľnosti je taká diskretná, ale presvedčivá, že nemôžem iné ako ju velebiť, či vo Vašom prípade a či v Maňkinom.

Vám všetkým ďakovať, že som ešte prítomný a pokúšam náznakom svojej činnosti ospravedlniť existenciu tejto vesmírnej blšky.

Otvorenie Vášho paklíka bol pomalý a pôsobivý obrad. Vedieť sa radosť je príznak ešte úplne neušlej mladosti. Ako keď sa kluje kurča zo škrupín. Celý život je pôrod na pokračovanie.

T.zv. tvorba je vlastne len postupné demaskovanie. Súpeme sa ako listy cibule. Len aby na konci niečo ostalo.

Tešíme sa už po predku, že nás chcete prekvapiť. Len to urobte, prosím Vás, tak, že nám to 2-3 dni dopredu budete môcť zvestovať.

Tú esej som ešte neposlal. Nevie-

presne ako to poslať. Chcem sa o tom s Tebou a s Paľkom, ktorý je práve tu, poradiť. Nemám sice žiadnu nádej, no, ale nádej umiera posledná.

Stále bojujem s predstavou, že už nie je potrebný produkt zo starého mozgu. Ale silu mi dodáva starý výrok Mozarta, že aj stará krava má čerstvé h...o.

Od Teba ešte čakám pochvalu o virtuozite môjho strojopisu. Nepatrí sa kamarátovi písať mašinou, ale nemá ma kto pochváliť.

Končím, aby si nik nemyslel, že mám písaciu hnačku (Mauldiarhoe), ale nechcem Ti kaziť čas dovolenej.

Objímam Vás od srdca a ďakujem zo všetkých oblastí svojho vnútra, počnúc diabetom až po ostatné patologizmy.

Váš vďačný Paľo

Nitra, 1. 8. 1991

+ + +

Drahý Julko!

Som totálne popletený, našiel som dve verzie „nádhery“. Ktorá je tá pravá, či správna, či je to pokračovanie a či by sa z toho nemala urobiť dáka zmes.

Som z toho dezorientovaný. A či to nie je taký košický vydavateľský trik. Už som ochotný o všetkom pochybovať. I o sebe, lebo som nie schopný urobiť si poriadok s tými papiermi a pomaly neviem, kde čo mám.

Trpíme, všetci trpíme saharou páľavou a bezvýslednou slobodou, ba, ohlupujúcou slobodou, rozumej slobodou kšeftárskou.

Dúfam v jedno, až poľavia horúčavy, začne zas fungovať rozum. Vo svete i u nás.

Dubito, ergo sum.

V tom Ťa od srdca pozdravujem
Paľo

Nitra 12. 8. 91

+ + +

Drahý Julko!

Práve som dokončil veľkú podpisovú akciu a tak sa zberám poďakovať sa Ti za tie toľké osudové kroky, ktoré si podnikol v mojom mene. Ja nie som schopný nič podniknúť, pre slabosť podnikania, to vo mne nikdy nebolo a teraz som duplom slabý. Ešte som úbohá duša na zemi, málo je tých vitálnych impulzov vo mne. Ale toľkokrát ma už Dobrotivý Pán omi-lostil, dúfam v tú pomoc zhora i teraz.

Doma som len ľavá ruka chuderky Maňky. Robí si stále škrupule pre moju stravu. Dobré vie, že človek je to, čo je. A u tejto diabetickej pliahy je to duplom dôležité. No, na dôvažok je aj brat v Prahe po operácii kameňov močového me-

chúra. A tak žijeme bez kontaktov. Každý sa bojí vydať korunu na telefón. A tak žijeme v sebaklame o našej kultúrnosti, súkromne i vo verejných polemikách. I tak prežívame osudové chvíle. Takého Štúra by sme potrebovali. Rád by som od neho niečo čítal. Bol to múdry a rozhladený človek.

Kde sa len octneme nakoniec. Pán Boh a rozum vypadli zo života a preto to neucelené vajatanie.

Prepáč toto extempore. Ale aspoň my sa máme radi.

Tvoj Paľo

26. 9.1991

+ + +

Drahý Julko!

Predom vďaka za zásielku. Myslím, že sa dobromyseľne mýlite i pani Gabika, keď mi posielate tolko papierov. Už to až raní, že ich už asi nebudem môcť povypĺňať. Som stále slabý, veď som už len druhá odmocnina zo samého seba. Niečo sa stále ešte vykľuje. Také chudokrvné myšlienky. Potrebujem transfúziu ducha.

Voňady si chcel „ruko-pis“. Mám len stránky z toho zbytočného denníka. Príležitostne Ti ich dám. Budeš príliš sklamaný. Ináč rychtujem objednávky.

K tomu predhovoru k „nádhre“ by som Ťa prosil: Na strane 3: Je to... až na koniec vety. Na strane 4: Zatváram...až na koniec vety. Toto vynechať.

Ináč sa teším na knihu. Aj pred rekvieom som sa bál, že sa nedožijem vyjdenia knihy. Ináč mal Vinco Šabík dobrú recenziu v jedných Katol. novinách.

Mám aj sľub s Krížovou cestou v Lúči.

Julko môj, vrelý pozdrav

Paľo

Nitra 29. 9. 91

+ + +

Drahý Julko!

Ako vidíš kupím nehoráznosti na nehoráznosti.

Bol u mňa zástupca šéfredaktora „Života“ Dr. Sidorenko, veľmi milý a človek comme il faut. Nemôhol som mu to nesľúbiť.

A tak som to sľúbil. Ako víťazstvo nad sebou.

Keď budete tak láskaví, i s paňou Gabikou, mi to dáko odpíšete.

Najprv prvé 2 a kúšтик strany. Potom stať za Jankom Silanom. A hneď za tým str. 4. Strany číslovať rad radom.

Dúfam, že to vyjde na 8 strán. Tolko to malo byť.

Ako mi to pošleš, hneď to dám ďalej.

Z Jankovej profesúry sa teším veľmi.
Od srdca

Tvoj Paľo

(Poštová pečiatka: 9. 11. 91 – J.R.)

+ + +

Poznámka:

Uvedomujem si, že pri čítaní týchto Straussových listov môže čitateľ často zastať v rozpakoch nechápajúc, o čo tu vlastne ide; nepozná totiž okolnosti, ktoré sú obom účastníkmi tohto listového dialógu dôverne známe.

Chcelo by to teda komentár, ktorý raz (napríklad pri príprave knižného vydania Straussovej korešpondencie) musí vzniknúť. – V danej chvíli považujem za prvoradé, aby som všetky(!) Straussove listy adresované mne „vyniesol na verejnosť“. Tak budem mať jednak záruku, že sa uchovajú, a jednak idem tým v ústrety Straussovým čitateľom i bádateľom, lebo nadobudnú možnosť dôvernej blízkosti s osobnosťou Pavla Straussa a zároveň získajú aj hodne nových informácií týkajúcich sa jeho života a diela.

Úplný súbor Straussových listov adresovaných J. R. nájde čitateľ – postupne podľa rokov – v týchto publikáciách:

1983 – V dotyku s Pavlom Straussom I, CompuGraph Košice, 2006.

1984 – V dotyku s Pavlom Straussom II, Vydavateľstvo SLOVO Košice, 1999.

1985 – V dotyku s Pavlom Straussom III, Vydavateľstvo Michala Vaška Prešov, 2000.

1986, január–júl – V dotyku s Pavlom Straussom IV, Vydavateľstvo Michala Vaška Prešov,

1986, august–december – V dotyku s Pavlom Straussom V, (rukopis).

1987 – (Čaká na vydanie v edícii V dotyku s Pavlom Straussom.)

1988 – Pavol Strauss, Listy J. Rybákovi pred dvadsiatich rokov, Listy PS 2008, č. 8, s. 8-11.

1989 – Pavol Strauss – Július Rybák, Premožený čas(1989), Compugraph Košice, 2004.

1990 – Listy Pavla Straussa Julovi Rybákovi (1990), Listy PS 2008, č. 9, s. 20-21.

1991 – Listy Pavla Straussa Julovi Rybákovi (1991), Listy PS 2009, č. 10.

1992-1993 – Listy Pavla Straussa Julovi Rybákovi (1992-1993), Listy PS 2009, č.11 (pripravené do tlače).

1994 – V dotyku s Pavlom Straussom, Bibliofilská edícia SSS, Odbočka Košice, 1997.

Spomienka na primára Straussa

Ako začínajúci lekár v roku 1963 som pracoval na chirurgickom oddelení OÚNZ Nitra. Primárom bol vtedy významný chirurg MUDr. Frašťacký.

V tomto období som mal však i ohromnú príležitosť a zrejme i veľké šťastie pre môj odborný rast, že som sa stretol i s ďalším vynikajúcim chirurgom a človekom – primárom MUDr. Straussom. On pracoval na chirurgickej ambulancii na poliklinike, ktorá bola umiestnená mimo areálu nemocnice – v meste. Mal vyhradený jeden deň v týždni (ak sa dobre pamätám, bol to štvrtok), kedy chodil operovať pacientov na operačných sálach chirurgického oddelenia. To bolo práve to miesto, kde som primára MUDr. Straussa stretol. Tu som mal možnosť zoznámiť sa s ním nielen po odbornej chirurgickej stránke, ale aj hlbšie s jeho názormi na širokospektrálnu problematiku, ktorou sa zaoberal, a ktorá samozrejme i mňa zaujímala.

Videl som v ňom priam ideálneho človeka, ktorý je veľmi vzdelaným, odborne vysoko zdatným a v prvom rade vysoko ľudským lekárom. Vo vzťahu k pacientovi nebola to len odborná stránka, ale aj – a hlavne – už spomínaný vysoko ľudský prístup k chorému človekovi. I keď som bol začínajúcim lekárom v chirurgickom odbore, vedel som už vtedy pochopiť, ako je dôležité ísť rovnakou cestou, akú som videl u neho. Môžem i pri tejto príležitosti prehlásiť, že som sa snažil riadiť rovnakými zásadami a postupmi, ktoré som odpozoroval u neho, za čo som mu i teraz úprimne a zo srdca veľmi vďačný.

Veľakrát som mu asistoval pri operáciách. Jeho logické myslenie a vysoká odborná chirurgická erudícia boli obdivuhodné. Už v tej dobe vykonával operácie, ktoré neboli bežné na všetkých chirurgických oddeleniach. Škála bola veľmi rozsiahla – od operácií zažívacieho traktu až po na tú dobu nie bežné operácie plastickej chirurgie. Jeho precíznosť a dôslednosť pri vykonávaní chirurgických zákrokov bola obdivuhodná.

Je všeobecne známe, že bol vysoko vzdelaným človekom. Tiež je známe, že ovládal dôkladne niekoľko cudzích jazykov. Mal som možnosť počuť ako plynule rozprával po nemecky v rámci svojej prednášky a následnej diskusie na odbornom seminári, ktorý sa konal za účasti lekárov z vtedajšej NDR. V jednom období pre krátku neprítomnosť primára MUDr. Frašťackého ho zastupoval a viedol chirurgické oddelenie. Pri raňajšej vizite sme referovali okrem iných i o pacientoch, ktorí boli v noci prijatí po autohavárii. Boli to Francúzi. Tu som mal možnosť počuť primára Straussa ako perfektne a plynne hovoriť ľubozvučnou francúzštinou. Bolo to v tej dobe niečo unikátne. Vtedy sme si s kolegami hovorili, že pán primár hovorí lepšie po francúzsky ako my po slovensky. Zrejme aj to prispelo k dobrému výsledku liečby spomínaných Francúzov.

Týmito krátkymi a skromnými postrehmi som i ja chcel prispieť k hlbšiemu poznaniu tohto veľkého lekára a človeka.

MUDr. Jozef Kubík

MUDr. Karol Kapeller

Výskumná spolupráca s primárom chirurgického oddelenia nemocnice v Skalici

MUDr. Pavlom Straussom

Z príkazu distribučnej komisie ihneď po promócií za lekára som musel nedobrovoľne nastúpiť ako asistent na Anatomický ústav Lekárskej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave.

Mojou prvou vedúcou bola MUDr. Eugénia Štekláčová. I keď bola obávanou skúšajúcou aj obávanou vedúcou ústavu, nezažil som pri nej žiadne príkorie.

Po štyroch mesiacoch môjho pôsobenia na tomto pracovisku prišiel na miesto prednostu Anatomického ústavu vtedy už známy, úspešný chirurg z I. chirurgickej kliniky, v tom čase ešte docent, MUDr. Milan Kratochvíl, ktorý sa stal mojím prvým školiteľom. Pod jeho vedením sa Anatomický ústav čoskoro stal tvorivým vedeckým lekárske pracoviskom, ktoré priťahovalo k spolupráci mnohých výskumne orientovaných lekárov, prírodovedcov aj inžinierov z lekárskejších ústavov aj Slovenskej akadémie vied.

Profesor Kratochvíl rozdelil svojich spolupracovníkov do viacerých výskumných skupín. Mňa a MUDr. Antona Godála poveril budovaním mikroskopického a histologického laboratória so zavádzaním histologickej techniky pre mikroskopické pozorovanie najmä srdcovocievneho a nervového tkaniva vrátane nervových vlákien. Aj keď bol vynikajúcim chirurgom, vo veľkej úcte mal histológiu a mal trvalý záujem, aby sa vyoperované ľudské aj zvieracie tkanivo histologickou technikou spracovalo pre potreby mikroskopického vyšetrenia.

Keď sa v tom čase podarilo mikroskopicky zviditeľňovať kvalitu nervových vlákien a pozorovať ich priebeh (roky 1948-1949), roznieslo sa to rýchlo po medicínskych pracoviskách; a to prilákalo aj skalického primára chirurgie MUDr. Pavla Straussa. Prišiel v sprievode známeho herca Slovenského národného divadla Gustáva Valacha za profesorom Kratochvílom so žiadosťou o spoluprácu. Profesor Kratochvíl požiadal nás ústavných histológov, MUDr. Antona Godála a mňa, aby sme začali s primárom Straussom chirurgický, neurologický a

histologický výskum hojajúcich sa nervových vlákien po zošití preťatých, po konzervovaní a transplantovaní nervových štepov do medzery v preťatých alebo inak zničených periférnych nervov. Bola to náročná, komplikovaná práca spojená s intenzívnou starostlivosťou o operované zvieratá. Získané výsledky sme referovali na vedeckých, najmä chirurgických a anatomických konferenciách a uverejňovali v lekárskejších časopisoch s dobrou odozvou. Mne sa zachovali citácie dvoch prác:

Godál, A., Kapeller, K., Kalman, E., Strauss, P.: Pokusy o transplantáciu konzervovaných nervových štepov. Rozhl. Chir. 35, 1956, s. 679-684.

Strauss, P., Kapeller, K., Godál, A.: Pokusy o konzerváciu nervových štepov. Transplantace, 1957, s. 111-123.

Primár Strauss vo svojej bibliografii uvádza štyri publikácie bez mien spoluautorov, aby sa nám nič nestalo za to, že sme s ním, za vieru neskoršie prenasledovaným, tak dlho spolupracovali. Spolupráca s MUDr. Straussom, neskoršie chirurgickým ambulantným ordinárom v Nitre, trvala 4 roky, ale cit priateľstva pretrváva stále.

Bol to múdry, vzdelaný, dobrý lekár a dobrý literát. Bol našim vzorom v práci a v živote, aj keď sme občas museli skloniť hlavu pod nátlakom moci. Chodili sme ho navštevovať do jeho rodiny v Skalici, kde sme sa zoznámili s jeho dobrou manželkou Máriou a vtedy ešte malými synmi. My spolupracovníci sme si Palka Straussa celoživotne obľúbili pre jeho láskavú, dobrosrdečnú, otvorenú, zdieľnu povahu, pre jeho statočnosť (napríklad nepriazni a prenasledovaniu každý deň chodil do kostola), ale aj pre jeho vládnu, peknú usmievanú tvár. Z dôveroval sa nám so všetkým. Vedeli sme o ňom všetko, lebo chcel, aby sme to vedeli, a my sme všetko v ňom obdivovali.

Nosil v sebe traumy. To, že sa nevrátil k pôvodnej viere po skončení 2. svetovej vojny, mu zazlievali niektorí židia. Za to, že konvertoval v čase nebezpečenstva jeho života, mu nedôverovali niektorí katolíci, a to ho bolelo. Bol však presvedčený o správnosti katolíckej viery a o správnosti Kristovho učenia. V modlitbe sa rozprával s Bohom. V tom zotrval pri všetkých nebezpečenstvách do konca života.

Bol ostýchavý. Na konferenciách

prosil mňa, aby som predniesol celý náš referát, že vraj viem lepšie hovoriť o získaných mikroskopických obrazoch nervových vlákien. Vedel to dobre aj on! Vyhovelo som mu, lebo som cítil, že má strach. Strach v ňom pretrvával ešte z obdobia vojny. Bol som mladý, neskúsený a mal som obavy z vystúpenia pred veľkým, prísny, náročným fórom skúsených odborníkov. Vtedy povedal: Budem sa za Teba modliť, aby si to dobre a presvedčivo predniesol.

MUDr. Anton Godál odišiel z Anatomického ústavu pracovať na chirurgické oddelenie Onkologického ústavu na Heydukovej ulici, kde sa stal primárom, ale ja som zostal celý môj život pri svetelných a elektrónových mikroskopoch, a najmä vo výskume nervových vlákien a nervového tkaniva.

Vďaka Ti, Palko, za dôverné priateľstvo, povzbudzovanie, za dobrú spoluprácu, ale aj za dobré rady a vždy pekným ničím nerušené vzťahy. Mali sme Ťa radi a tak to bude navždy.

Bratislava, 28. septembra 2008.

(Zo sprievodného listu)

„... Napísal som, čo zostalo v pamäti. Bola to pekná aj užitočná spolupráca s Palkom Straussom. Bol to môj povzbudivý začiatok pre celoživotnú výskumnú prácu pomocou mikroskopov najrozličnejšieho druhu, vrátane výborných s vysokou rozlišovacou schopnosťou (elektronových transmisných aj rastrovacích). Najťažšie však bolo pripraviť tkanivá pre také pozorovania, aby vznikali kvalitné a presvedčivé obrázky. Bola to zdĺhavá a chemicky precízna práca. Palko musel ťažko pracovať v ambulancii v Nitre, mal veľa pacientov a na ďalšiu spoluprácu so mnou už nemal čas. Ako primár – chirurg, traumatológ si ten čas pre výskum mohol zastúpiť. Jeho mladší kolegovia ho zastúpili, ale v Nitre ako ambulantný chirurg – bol sám a nebolo, kto by ho zastúpil.

K sutúram nervov k chirurgickej úprave ranených aj prerušených nervov a ku pozorovaniu ich hojenia ho viedol záujem dobre pomáhať raneným ľuďom; bol skvelý traumatológ, a o tom sa málo vie. Chcel to robiť čo najdokonalejšie. Na tú dobu to bola priekopnícka práca...“ (K. Kapeller)

MUDr. Ivan Hulín

Odborno-medicínske zhodnotenie publikácií MUDr. Pavla Straussa

Chronologický rozbor publikácií, ktoré sú z pozostalosti osobného archívu autora

Zhrnujúci pohľad na odbornovo-medicínske publikácie MUDr. Pavla Straussa.

Odborno-medicínske zhodnotenie publikácií MUDr. Pavla Straussa je spracované ako kvalifikovaná informácia o ich obsahu. Vzhľadom na veľký časový odstup sa pri hodnotení nevyjadruje analyticky – komparatívne hľadisko. V takomto prípade by bola informácia viac zameraná na pokrok medicíny v ostatných piatich desaťročiach ako na obsah publikácií. Pri každej publikácii sa viac zohľadňuje jej obsah v porovnaní s časom jej vzniku. Táto skutočnosť bola základným princípom hodnotenia. Myslím si, že som primerane informovaný o pokroku medicíny za ostatného polstoročia. Od r. 1958 som sa zúčastňoval všetkých každotýždňových schôdzí Spolku slovenských lekárov. Dokonca som bol zapisovateľom a pripravoval som odborné informácie z prednášok a z diskusií k nim. Tieto sa uverejňovali v odbornej tlači. Niekoľko rokov som bol zapisovateľom v zastúpení tzv. „oficiálneho zapisovateľa“. Pamätám si, čo sa na Spolku slovenských lekárov „preberalo“. Preto som si dovoľil zaujať stanovisko v niektorých prípadoch, ktoré je oceňujúce s prihliadnutím na vtedajší rozvoj medicíny.

Najprekvapujúcejšie na publikáciách Dr. Pavla Straussa je to, že vôbec vznikli. Odborná medicínska spisba bola v čase ich vzniku takmer výlučnou záležitosťou klinických a akademických pracovísk. Nikde nie je zmienka o pohnútkach, ktoré priniesli MUDr. Pavla Straussa k takej rozsiahlej odborno-literárnej činnosti. Najskôr išlo o poznatkovú oblasť a o predkladanie výsledkov vlastnej medicínskej práce. Myslím si, že neskôr sa jeho záujem o podstatu medicínskych problémov mimoriadne vystupňoval. Rozhodol sa robiť experimentálne sledovania na animálnych modeloch. Dokonca zapojil do tejto práce ako svojich spoluautorov aj akademických pracovníkov. Z tejto orientácie nevznikla jediná publikácia, ale niekoľko. Nenašiel som informácie o tom, že by bol Dr. P. Strauss pobudol niekedy a niekde na experimentálnom pracovisku. Pri pohľade na prezentovanie výsledkov jeho práce je zrejmé, že bol systematickom najvyššieho stupňa. Zostavenie pokusov obstojať aj z dnešného pohľadu. Ich prezentácia je presná, neskresľujúca a dokonalá. Z po-

stavenia pokusov sa môže odvodiť spôsob jeho uvažovania. Pri uvádzaní výsledkov rešpektuje všetky zásady vedeckej práce. Možno, že tieto skutočnosti iba odhaľujú jeho osobnosť s vysokým stupňom citlivosti voči pacientom, so zodpovednosťou „za ich osud“ ale aj s túžbou odhaľovať podstatu každého sledovaného javu. Výsledky jeho experimentovania nie sú deskripciou, ako sa to často robilo a aj teraz robieva. Prekvapujúce je to, že nezodrazňuje niektorý jav tak, aby z toho „vyťažil viac“ ako je únosné. Naopak prezentuje dvojaké videnie. Všetko dobré prináša niečo neželané. Pri všetkej úcte si dovoľujem povedať, že prechovával skryté túžby, ktoré smerovali k oprave zlého alebo pokazeného. Ako inak by sa mohol tak vehementne sústrediť na regeneráciu nervov. Možno jeho túžba „opravovať to, čo sa prírodou nepodarilo, alebo čo sa pokazilo“, mohla byť primárnym stimulom aj pre jeho odbornú literárnu činnosť. Myslím si, že toto je úloha pre schopných posúdiť túto skutočnosť, tento jav.

S veľkým odstupom času možno uvažovať aj o tom, že MUDr. Pavol Strauss dokázal ľahko a zrozumiteľne formulovať svoje myšlienky nielen verbálne, ale aj v písanej forme. Možno spojenie jeho odbornosti s touto schopnosťou mali svoj podiel na tom, že mal úprimný vzťah k „písaným odborným informáciám, že poznal ich účel pre rozšírenie poznania lekárskej obce a v konečnom dôsledku pre pacienta“. Jeho publikácie neboli sebachválou, ani poukazovaním na výnimočnosť, alebo na vlastné úspechy. Tieto skutočnosti sú zrejme pri hlbokom štúdiu všetkých hodnotených prác. Zdôrazňoval význam poznaného, formuloval pravidlá, zásady, ale nepoučoval z pozície skúsenejšieho.

Systematický prístup MUDr. Pavla Straussa k novej transplantácii periférnych nervov je nad všetky očakávania. Do svojho zámeru zapojil v rámci vtedajšej republiky najpovolanejších odborníkov – vedeckých a klinicko-vedeckých pracovníkov. V prvom kroku ho zaujali možnosti prechovávaného periférnych nervov ako potenciálnych nervových štepov. Následne ich experimentálna transplantácia a súčasne aj problém regenerácie periférnych nervov. Výsledky tohto experimentálneho bádania publikoval a prednášal na najvyššom vtedajšom chirurgickom fóre v republike. Jeden zo spolupracovníkov „ostal verný“ problematike ultraštruktúrnych zmien

nervových vlákien počas celého svojho života. Túto problematiku „priniesol“ aj na svetové pracoviská v zahraničí. Z uvedeného veľmi jednoduchého a iba informatívneho konštatovania je možné uvažovať o interpolácii predstáv a túžob Dr. Straussa. Boli úžasné, ale hlavne nadčasové ako všetko, čo sa spája so životom a s činnosťou autora.

Informatívno – analytické priblíženie jednotlivých publikácií

Strauss, P.: O chirurgii v Zürichu.
Slovenský lekár 1947, 9(1), 22–28.-

V predloženej publikácii ide o detailnú odbornú analýzu, ktorá sa týka najmä chirurgie, ale poskytuje podrobné informácie o vybavenosti chirurgických oddelení a o úrovni medicíny v Zürichu. Autor pravdepodobne pobudol dlhší čas v zürichskej kantonálnej nemocnici. Nie je bez zaujímavosti to, že každý pacient mal už vtedy možnosť počúvať z vankúša niekoľko staníc a každý pacient mohol z poste telefonovať podľa vlastného želania. Klinika, na ktorej autor istý čas pracoval, má dlhú a slávnu tradíciu. Na jej čele bol aj slávny chirurg Billroth a ďalší. Profesor kliniky Sauerbruch konštruoval so Slovákom Aurelom Stodolom kyneplastické náhrady končatín s pohyblivými prstami. S obdivom sa vyjadroval o organizácii chodu nemocnice. Opísal priebeh niektorých zložitých operácií, ktoré sa vykonávali ako rutinné metódy. Opísal podávanie jódu deťom v školách. V tom čase mal vlastne každý Švajčiar strumu. Využívanie odberov krvi pre následné transfúzie bolo na veľmi vysokej úrovni. Hrudná chirurgia bola takisto na vysokej úrovni. Príčinou rozvoja bola pľúcna tuberkulóza a lobektómie ako metóda liečenia. Podrobne opísal využívanie elektrokoagulácie a používanie kúskov fibrínu namočeného do trombinu na hemokoaguláciu. Autor v tejto práci nevynechal ani jednu oblasť chirurgie. Preto je práca dobovou mozaikou podrobných informácií. Podstatný je jeho záver, posledné vety. Oceňuje to, že sa v takomto špičkovom zariadení možno mnohému naučiť. Avšak dodáva, že v takomto zariadení sa naučíme hlbšie spoznávať a oceňovať vlastné hodnoty. Takýto záver jasne dokumentuje, že nebol iba obdivovateľom, ani ustráchaným „prišielcom“, ale chirurgom, ktorý vedel, čo vie a čo dokáže.

Strauss, P.: Niekoľko poznámok k problému post operatívnych atelektáz.

Slovenský lekár 1948, 10(10), 296–300.-

Atelektázy pľúc sa v minulosti vyskytovali často. Príčinou bola celková anestéza, látky podávané na uvoľnenie svalstva a dýchanie bez podpory v tých prípadoch, v ktorých sa to v súčasnosti považuje za nevyhnutné. Atelektázy boli problémom, ktorý mal vlastnú dynamiku. Vysoký stav bránice po brušných operáciách bolesť pri dýchaní zhoršovali ventiláciu pľúc. Preto atelektázy mohli „rozhodnúť“ o konečnom výsledku chirurgickej liečby. Autor podrobne opísal symptomatológiu atelektáz a ich klinickú manifestáciu. Opisuje pacientku, u ktorej sa podarilo kolaps zvládnuť medikamentózne a malým pneumotoraxom. K tomuto konštatovaniu pridáva, že tzv. malý pneumotorax spoznal na zürišskej klinike.

Strauss, P.: O tkaňovej terapii podľa Filatova.

Slovenský lekár 1949, 11(14), 355–356.-

V práci autor pojednáva o transplantácii očnej rohovky. Jeho predchádzajúce publikácie o transplantácii periférnych nervov ho odborne oprávňujú na zaujatie stanoviska k tejto problematike aj keď do jeho odboru nepatrí oftalmológia. Problematika je založená na pôvodnej predstave Bierova o tzv. orgánovej liečbe. Filatov sám preskúmal prežívanie corney, tukového tkaniva, peritonea, kože, svalu, nervového tkaniva, placenty a parenchymatóznych orgánov. Indikáciu tkanivovej liečby považuje autor za „mnohnutú“. Týmto výrazom „sa nechcel asi dotknúť“ sovietskej medicíny. Nie je prekvapujúce, že nabáda k dvom hladiskám. K jednému kritickému a druhému empirickému. Pri chronických ochoreniach môže byť výsledok prekvapujúco dobrý. Celý problém ohraničuje a nevychvaluje ani jedno stanovisko. Takýto postoj je obrazom výnimočnej ekvilibristiky nesúhlasu. Aj s odstupom času je jeho stanovisko vo všeobecnosti východiskom pre mnohé tzv. ideálne postupy, ktorými hýri súčasná „medicína z televízie a z reklám“.

Strauss P.: O intraarteriálnych injekciách.

Lekársky obzor 1954, 3(5), 303–305.-

S touto prácou autor prichádza v čase intenzívneho rozvoja liečebných a diagnostických metód, ale aj v čase vyššej dostupnosti liekov, ktoré sa môžu použiť pri urgentných stavoch. Vlastné skúsenosti ohraničil na problémy, choroby ciev a choroby končatín. V týchto prípadoch

podrobne analyzuje vlastné poznatky. Usiloval sa intraarteriálnou liečbou navodiť vazodilatáciu pri hroziacich gangrénach. Neváhal aplikovať ani penicilín pri hnisavých ochoreniach končatín. Intraarteriálnu aplikáciu kombinoval so znížením odtoku krvi z postihnutej končatiny. V závere práce nabáda na širšie využitie týchto postupov, ktoré sa v tom čase využívali iba na pracovisku profesora Čárskeho a profesora Kukuru.

Strauss P.: Cystosis hepatis.

Rozhledy v chirurgii 1955, 34(6), 377–381.-

Polycystická pečeň je v súčasnosti známe ochorenie, ktoré býva spojené s nálezom polycystických obličiek. Jeho príčinou je mutácia génu kódujúceho proteín hepatocystín, ktorý je substrátom pre proteínkinázu C. Z tohto konštatovania mohlo byť autorovi práce známe iba spojenie cystosis hepatis s podobným obrazom poruchy, ktorá sa týka obličiek. Autor v práci túto skutočnosť aj uvádza. Potom podrobne opisuje pacientku 44-ročnú. Pred príchodom na oddelenie autora bola u pacientky stanovená diagnóza Ca vesicae felleae a neskôr pri opakovanej hospitalizácii Ca hepatis. Vzhľadom na tieto diagnózy bol pre autora prekvapujúci stacionárny stav pacientky. Jej celkový stav sa nezhoršoval. Po diagnostických procedúrach sa rozhodol pre laparotómiu. V dutine brušnej siahla pečeň až po crista ilica. Pečeň obsahovala cysty veľkosti hrášku až slepačieho vajca. Autor peroperačne pungoval všetky dostupné cysty, čím sa pečeň zmenšila tak, že nepresahovala rebrový oblúk. Po operácii sa mala pacientka veľmi dobre. Pribrala 8 kg a nemala žiadne zdravotné ťažkosti. Odber vzorky pečene, ktorý autor urobil, ukázal, že išlo o epiteliálne cysty s cylindrickým a kubickým epitelom. Cysty nekomunikovali so žľčovými cestami. Ich obsah bol čirý. Diagnostický a terapeutický postup autora vo vtedajšom čase vzbudzuje aj v súčasnosti obdiv a uznanie.

Strauss, P.: Skúsenosti s konzervatívnou liečbou perforovaných gastroduodenálnych vredov.

Bratisl. Lek. Listy 1955, 35(5), 273–279.-

Autor v práci predkladá najskôr aktuálny pohľad na túto problematiku podľa toho, ako bola zaznamenaná vo svetovom písomníctve. K tomu pridáva vlastný pohľad a skúsenosti. Práca je výnimočná v tom, že pri rozbere publikovaných prác uvádza svoje osobné skúsenosti. Teda nie je to prehľad názorov z literatúry a potom uvedené vlastné po-

znatky tak, ako sa to teraz zvykne robiť. Jeho „skúsenosti“ sú uvádzané mimoriadne presne, čo sa týka postupov, ale aj presných dávok použitých liekov. Pridáva aj podrobný prehľad, ktorý sa týka skupiny 22 pacientov s perforáciou vredu a s následnými komplikáciami. Napriek jeho chirurgickému prístupu zdôrazňuje konzervatívnu liečbu od samého začiatku. Z jeho skupiny pacientov zomrel iba jeden. Aj táto skutočnosť hovorí bez ďalšej analýzy o jeho mimoriadnych skúsenostiach a vysokej odbornosti.

Strauss, P.: O diafragmatických herniách.

Lekársky obzor 1955, 4(1), 32–34.-

Obdivuhodné je autorovo diagnostikovanie diafragmatických hernií s vtedajšími možnosťami. Neprekvapuje jeho podrobný rozbor príčin a druhov diafragmatických hernií. Primerane k času vzniku tejto publikácie podrobne rozoberá symptomatológiu, ktorá uľahčuje diagnostiku a diferenciálnu diagnostiku diafragmatických hernií. Za kruciálne považuje vyšetrenie žalúdka s kontrastnou náplňou v rôznych polohách pacienta. Problémom býva dilatácia bránice. Autor uvádza, že môže niekedy dosahovať až po 3. rebro. Na konci práce uvádza mimoriadne vážny poznatok, ktorým je odporúčanie repozície orgánov iba cez jednu telovú dutinu (laparotómia alebo torakotómia). Neodporúča prístup torakolaparotómiou. Osobitne upozorňuje na to, že nediagnostikované diafragmatické hernie sa môžu manifestovať príznakmi zo strany kardiorespiračného systému.

Strauss P.: Konzervovanie nervových štepov.

Rozhledy v chirurgii 1955, 34(5), 279–282.-

Autor v úvode práce pripomína rozvoj traumatológie a s tým súvisiacu transplantáciu tkanív. Veľmi koncízne analyzuje nielen degeneráciu tkanív, ale aj ich regeneračné schopnosti. V čase publikovania tejto práce bol autor stále primárom Chirurgického oddelenia OÚNZ v Skalici. Pritom v práci uvádza svoje veľmi detailné experimentálne výsledky. Išlo o pokusy, ktoré robil na králikoch. Vzorky nervov získal od králikov, ktorým ihneď po ich utratení odoberal n. ischiadicus. Nerv rozdelil asi na cm dlhé vzorky, ktoré prechovával v dvoch médiách. V Tyrodeovom roztoku a v Gayovom roztoku. Vzorky uložil do chladničky. Potom na 6., 11., 17., 21. a 27. deň uložil vzorky do fixačnej tekutiny, aby mohli byť vzorky histologicky spracované. V práci uvádza, že histologické spracovanie

a hodnotenie urobili na Lekárskej fakulte UK v Bratislave MUDr. Godál, MUDr. Kapeller a MUDr. Kratochvíl. Pri histologickom spracovaní sa hodnotili ošové vlákna a pošvy nervov. Podrobná histologická analýza je dokumentovaná v časopise na obrazovej prílohe. Pri štepoch uložených v Gayovom roztoku vyslovil predpoklad ich opätovnej regenerácie aj po 21. dni prechovávaní za definovaných podmienok. Najpozoruhodnejším prínosom tejto práce je opis degenerácie nervových štepov. Možno sa iba domnievať, že využitie nedegenerovaných štepov v ďalšom pokuse mohlo byť skrytým zámerom autora.

Godál, A., Kapeller, K., Kalman, E., Strauss, P.: Pokus o transplantáciu konzervovaných nervových štepov (predbežná správa).

Rozhledy v chirurgii 1956, 35(11), 679–684.-

„Utajovaný predpoklad“ v predchádzajúcej práci potvrdzuje táto publikácia. Publikované výsledky boli prezentované na kongrese v Hradci Králové 18. júna 1955. Napriek označeniu v pod nadpise, že ide o predbežnú správu, predložený rukopis osvedčuje experimentálnu a metodickú dokonalosť, ktorá aj po mnohých rokoch udivuje. Podstatné bolo to, že autori získali skúsenosti s prechovávaním nervových štepov. Ich túžbou bolo riešenie problémov transplantácie periférnych nervov. Pokusy teraz robili na králikoch a na psoch. Našivali čerstvé štepy a modifikované štepy, ktoré prechovávali v rôznych médiách. V závere pokusov sledovali histologicky regeneráciu štepov. Prerastanie neurónov sa objavilo za 62 dní. Axóny prerastali z proximálneho kýpta a tvorili hustú sieť. Rozsah štúdie a komparácie hovoria aj o tom, že konzervovanie štepov v embryonálnom extrakte znižuje antigénne vlastnosti homotrasplantátu. Táto publikácia dokumentuje autorovu pripravenosť pre rozvoj experimentálnej chirurgie a experimentálnej medicíny v celej šírke. Dokázal iniciovať záujem o problematiku u vedeckých pracovníkov a sám bol členom kolektívu, ktorý tieto sledovania urobil a publikoval. Aj po rokoch je obdivuhodné správne to, že ako „otec myšlienky“ je v práci uvedený na konci autorského kolektívu.

Strauss, P., Godál, A., Kapeller, K.: Pokus o konzerváciu nervových štepov.

Transplantace. Státní zdravotnické nakladatelství. Praha 1957, 214s.- (111–140 s.)

Ide o publikáciu s podobným obsahom ako majú dve publikované práce

a prednáška, ktoré sa týkali prezervácie štepov periférnych nervov a transplantácie nervových štepov. V tejto knižnej publikácii ide o podrobnejší rozbor, ku ktorému patrí aj obrazová dokumentácia. Iniciatíva autora je naproste zrejma. V tomto prípade ide o spracovanie, ktoré pripravil pre tieto účely a preto je prvým autorom. Mimoriadne obdivuhodné je najmä to, že sa touto prácou v tomto knižnom zborníku zaradil medzi vtedajšiu chirurgickú špičku v Československu. Autormi boli vtedajší profesori chirurgie a chirurgických odborov, ktorí „určovali“ vývoj chirurgie. Popri českom profesorovi Bedrnovi, slovenskom Čeveňanskom a Matejíčkovi to boli špičkoví odborníci. MUDr. Pavol Strauss „obstál v tejto najvyššej konkurencii“.

Strauss, P.: Prípad úspešnej embolektómie bifurkácie aorty.

Rozhledy v chirurgii 1957, 36(6), 360–370.-

Vedeckú a odbornú úroveň dokumentuje táto publikácia neotrasiteľným a nespochybniteľným spôsobom. Embólia v oblasti bifurkácie aorty bola v čase vzniku tejto publikácie neriešiteľným problémom. Treba zobrať do úvahy, že v tom čase - a autor to aj poznamenáva - bolo na celom svete „zvládnutých“ nie viac ako 40 embolektómií. Situácia bola v tom čase mimoriadne vážna. Dokonca redakcia časopisu Lancet vyzvala chirurgov na celom svete, aby zhromaždili vlastné skúsenosti, aby ich zverejnili. Možno aj preto sa autor rozhodol uverejniť túto kazuistiku (case report), aby dokumentoval vlastnú spôsobilosť a vlastnú úroveň poznania a aj chirurgického myslenia a zručnosti. Veľmi podrobne rozoberá celosvetový stav v tejto oblasti a najmä patogenézu embólií brušnej aorty. Problémom bola vtedy aj diagnostika, ktorú autor bezchybne zvládol. Úmrtnosť úspešných embolektómií v tejto oblasti bola veľmi vysoká. Asi polovica pacientov zomierala na neskoré následky.

Obdivuhodný na tejto práci je opísaný podrobný operačný postup. Autor mal mimoriadnu starostlivosť o pacienta aj v pooperačnom období. Pacient sa mal veľmi dobre. V snahe objasniť pôvod embolu ho autor poslal na kardiochirurgickú kliniku za účelom objasnenia pôvodu embolu. Tam sa potvrdila mitrálna chyba. Autor zhrnul aj diagnostické a terapeutické úskalia. Pacient bol vo veľmi dobrom stave aj v čase uverejnenia tejto práce 7 mesiacov po zákroku.

Strauss, P.: Neurosutúra a problém regenerácie periférneho nervového systému

Sborník prac V. dňa Československých chirurgov profesora Kostlivého. Nakladatelstvo Slovenskej akademie vied a umení. Bratislava 1952, s. 55–72.-

Ide o veľmi rozsiahlu vedeckú publikáciu, v ktorej sú zhrnuté skúsenosti autora spolu s experimentálnymi výsledkami z animálnych pokusov. Na začiatku predkladá podrobný rozbor problémov, ktoré sa týkajú regenerácie. Regenerácia až do súčasnosti ostáva veľmi zložitým procesom, ktorý v detailoch nepoznáme. Jeho pohľad je morfológicko-funkčný. Pochopiteľne z morfológickej stránky svetelného mikroskopu. Je priam udivujúce, aké rôzne experimenty sa robili v snahe zabezpečiť regeneráciu periférnych nervov. Vytvorenie krvného koagula na premostenie prerušeného periférneho nervu slúžilo ako vhodné prostredie pre regeneráciu. Samotnej futúre nervov venuje mimoriadnu pozornosť. V detailoch opisuje zásady, ktoré treba dodržať. Ide o postup, ktorý by mal obmedziť zmnoženie väziva v mieste sutúry. V celej práci, ktorá by obstála pre udelenie titulu docenta alebo profesora vo vtedajších časoch, sa naostatok autor prejavil ako mimoriadne kritický k vlastným výsledkom. Tieto mohol zdôrazniť, mohol robiť komparácie. K ničomu takému sa neodhodlal. Naopak konštatuje: Bolo by trúfalé z našich malých zostav robiť nejaké apodiktické vývody. Čo je jedine možné? Porovnať výsledky a priklincovať niekoľko faktov pri hodnotení výsledkov a naznačiť určité liečebné výhľady.

Strauss, P.: Poznámky k liečbe aneuryzmy a. brachialis.

Rozhledy v chirurgii 1961, 40(12), 817–819

Rokmi prichádzali zdokonaľovania v cievnej chirurgii. Okrem toho, že boli úspechom z hľadiska zdravia pacienta, predstavovali isté zjednodušenie „riešenia aneuryzmy“. Využívali sa syntetické náhrady ciev, ktoré však prinášali problémy v tom, že stimulovali tvorbu väziva, ktoré mohlo byť problémom z hľadiska dlhodobého úspechu riešia prietoku krvi cez cievu. Autor sa v úvode tejto práce odvoláva na už vtedy uznávané svetové kapacity. Medzi nimi de Bakey predstavoval aj neskôr mimoriadne významnú osobnosť, ktorý sa preslávil obrovskými úspechmi v oblasti kardiochirurgie. Autor uvádza problém neskorej posttraumatickej aneuryzmy, ktorú sa mu podarilo riešiť resekcíou metódou. Úspešnosť autora a jeho „prehľad“ osvedčuje aj to, že pacient s aneuryzmou po jej resekcii pracoval aj po 4 rokoch od resekcii ako automechanik bez akýchkoľvek obmedzení.

O JAZYKU PAVLA STRAUSSA

Straussove rozvažovacie „opytovacie” vety

„*Ludia, pozor na každé slovo.*” (P. Strauss)

„*Stretávame sa s iným, než na čo sme boli zvyknutí.*” (M. Rúfus v predhovore ku Straussovej knihe *Rekviem za živých*)

1. Keď sa dostaneme k rukopisom Pavla Straussa (hneď sa presvedčíme, prečo musíme rozlišovať rukopis a vytlačený, prípadne aj naklepaný text), jedným z výrazných znakov jeho štýlu, ktorý nám možno najskôr udrie do očí, je **častý výskyt opytovacích viet bez otáznika**. Pritom čím menej sme načítaní Straussa, tým viac podliehame pokušeniu “chýbajúci” otáznik do textu doplniť. Príklady:

Akú úlohu zohrala hudba vo svete ticha. Všetkú penetruje cez všetky oblasti bytia. (Rekviem za živých) – *Z ktorej strany vykvitne nádej do našich životov. – Načo toľko hľadať a zháňať, keď je tu budova kresťanstva, ktorú len treba občerstviť a oživiť premietnutím do všetkých uholných bodov životných pregnancií. – Ničím sme i so slovom. A čím by sme boli bez neho. – Len či je vôbec možný zánik. – Kde sa v nás berie tá sila a odolnosť. Cez vedomie “Pán je môj pastier, nebudem mať nedostatku”. – Čo urobil zo seba človek. Vždy len odvrat od obrazu Božieho.* (Variácie o tom istom)

2. Pokušeniu doplniť do textu Pavla Straussa chýbajúce otázniky nepodlieha len čitateľ, ale aj redaktor. Presvedčíme sa o tom porovnaním rukopisov a vytlačených textov Straussových diel **Kvety z popola** a **Rekviem za živých**. (V prvom prípade máme v rukách pôvodný, v druhom preklepaný rukopis.) Doplnené (v tlači) otázniky vyznačujeme zátvorkou:

Kvety z popola

Či ide len o pošmyknutú koncentráciu a či sa posunuli cielovosti života (?) – *Triešť prítomnosti nás určuje, ale nedá sa nadobro určiť, či je skutočne tu. Čo ak sme len snom veľkého spáča (?)* – *Do akej prítomnosti sa môže zobudiť (?)* – *A kde sa pomestí toľká prítomnosť všetkých vekov (?)* – *Ako možno chápať iných, keď sa nevyznáme v sebe (?)* – *Kedy a kde sa narodí nový Alexander, čo pretne gordický uzol zlovôle a všetkých zauzlených bied a mizérií duševných a morálnych (?)* – *Ale kto by vedel tieto dialky odkrokovat' (?)* – *Či je to záslužné, že vlastne len pobeľhávame v zákulisí podstaty života, lebo sa navzájom nechceme ani znepokojovať, ani strašiť (?)* – *Ale kto sa k tomu prizná*

(?) – *Kto ale vládne len ďalekým pohľadom, za vypožičané chvíľky (?)*

Rekviem za živých

Rozmer dobra a krásy ako jediná cesta. Ale ako ho vprojikovať do detí bez narušenia slobody omylov (?) – *Ako načrtnúť kontúry záhuby, kým neuveria, že zlo je choroba (?)* – *Ako ukázať, že vlastnenie vrcholí v pochopení, v prenikaní, nie v uchvátení (?)* – *Je smrť nemenné skupenstvo alebo nepochopiteľná brána nového poznania (?)* – *Je delidlo duchov. – Jestvuje matematika nad ľudský pochop. Kto sa tu zorientuje (?)* – *Kto kedy určí hraničnú čiaru medzi všetkým a ničím (?)* – *Kde sa učupí príval otázok, ktoré sa nás chystajú zmárniť (?)*

3. Dopĺňovanie otáznikov v texte Straussových *Kvetov z popola* je o to prekvapujúcejšie, že jazykový redaktor tejto knižky Blažej B e l á k bol prvý, čo v tlači poukázal na špecifický charakter mnohých Straussových „opytovacích” viet: *“Jeho (Straussovo) podanie je nenásilné, zo všetkého najviac sa štíti propagandizmu a ošúchaných polopráv. V najťažších chvíľach kladie otázky, nečakajúc odpoveď. Natolko sa neraz s otázkou (a s nemožnosťou odpovedí) stotožňuje, že tento postoj premieta aj do ortografie opytovacej vety, ktorú zakončuje bodkou. Ide o variant rečníckej otázky, ktorá vonkoncom nie je iba rečníckou.”* (Pavol Strauss: *Kvety z popola*. Verbum 3, 1992, 1, s. 55-56.)

V tejto formulácii sú nám viaceré veci nejasné (iba “v najťažších chvíľach”?; “kladie” otázky – nie skôr nekladie?; nie je viac “stotožnenia” v Straussových opytovacích vetách s otáznikom ako bez neho?; ak sú rečnícke otázky vlastne tvrdeniami, nie sú tieto Straussove opytovacie vety skôr antitvrdeniami? – a pod.), ale prvenstvo v poukaze na túto špecifickú vlastnosť Straussovho štýlu treba Belákovi priznať. Okrem toho by podrobnejší rozbor textu *Kvetov z popola* ukázal, že Belák rešpektuje pôvodný autorov “neotáznik” aj tam, kde by to iní redaktori nerešpektovali. Celkove sa po redakčnej úprave zvýšil počet otáznikov v Straussovom texte približne o 30.

4. Rovnaký osud ako otáznik má v Straussových rukopisoch aj výkričník: nenájdeme ho – u Straussa – tam, kde by sme ho čakali, a redaktori neodolajú nutkaniu a “chýbajúci” výkričník doplnia. Príklady (doplnený výkričník dávame do zátvorky):

Kolko toho sa zabudlo zo starých múdrostí a znovu sa objavuje (!) – *Kolík zapadli prachom, ktorí niečo povedali a majú aj nám čo povedať, kolka krásy stavieb, sôch a básní sa nechala zámerne rozpadnúť (!)* – *Kolko rozumovej a duchovnej veľkosti sa nechalo zmolovať (!)* – *Kolkým tvorcom a kolkým dielam sa krivdilo (!)* (Kvety z popola) – *Dozrievanie nie je sebaklam. Ale dozrievanie nie je ani pasívne vršenie rokov. Len činnosť, len práca je život (!)* – *Ach, čo vy viete, ľudia (!)* – *Veď život chirurga to je len úbytok. – I keď sa všetko neobráti na svoj opak rozbitím foriem, zliepa sa z trosiek v nevychodený útvar nového trvania. Výhoda nevychodeného (!)*

5. Z doteraz povedaného, pravdaže, vôbec nevyplýva, že by sme v Straussových rukopisoch nenašli otáznik vo vetách takého istého typu, ako boli vyššie uvedené (v bode 1, 2) bez neho. (V takom prípade sú rukopis aj vytlačený text zhodné.) Príklady:

Kedy začnú kamene volať, lebo iné nezvyší? – *Kedy si doliny uznajú svoju prázdnotu a ľudské srdcia budú škripavo zaznievať?* – *Kedy sa sprikri času nemenný údel?* – *Kedy sa zastaví príval ostudnosti, a kým a kde?— Kedy sa začne radostne začínať?* (Kvety z popola) – *Kde je tá neznáma zem, vlast' ochotných obetí pomoci?* – *Kde je tá spoločná mať tých tisícich zapredancov šikovnosti?* – *Kedy vznikol ten prvý pohyb, čo pospájal priehlbne ničoty?* – *V čom korení rast, čo premenil túžbu na čin?* (Rekviem za živých)

Nemyslím, že by nás výskyt takýchto prípadov mohol oprávňovať dopĺňovať do Straussových textov otázniky vo vetách toho typu, ako sú uvedené v 1, 2. Okrem rešpektovania autorovej vôle si musíme uvedomiť, **aká príznaková je prítomnosť Straussovho otáznika – na pozadí tolkej neprítomnosti!**

6. Diskusia o úprave Straussových textov do tlače a o miere zachovávaní jeho pôvodného rukopisu sa ešte nezachala. Každý jazykový redaktor však musí riešiť tento problém, a rieši ho “na vlastnú päsť”. To sa týka nielen interpunkcie, ale aj lexikálnych a gramatických zvláštností, slovosledu a pod. Jeden redaktor napríklad rešpektuje Straussovo

oblíbené (!) sloveso **projikovať**, **vprojikovať** (ako sme videli v bode 2 príklad z Rekvieom za živých, alebo ako sme ho rešpektovali aj v nami redigovaných textoch); iný redaktor ho zásadne nahrádza inými slovesami – ako napríklad B. Belák v Kvetoch z popola: *Len do nich projikujeme (premietame) svoju nádej na dynamizmus budúcnosti. – Máme tendenciu všetky problémy projikovať (projektovať) mimo seba, absolutizovať ich. – Pretože sa každé životné prostredie skladá z protiv, a tieto kontrasty, ktoré sú vo vnútri každého človeka sa projikujú (premietajú) navonok v kontaktoch od úsmevov po nevráživosť a nežičlivosť, dochádza k zrážkam...*

Sme presvedčení, že takáto diskusia nedá na seba dlho čakať – jednak preto, že sa v pribúdajúcich vydaniach nevyhne rastúcemu počtu variácií jedného a toho istého Straussovho textu, a jednak preto, že čo nevidieť začne záujem o preklady do iných jazykov a vydavateľa i prekladateľa budú stáť pred problémom, ktorej podobe Straussovho textu dať prednosť.

+ + +

Uvedené poznámky o Straussových „opytovaco-neopytovacích“ vetách si poležali pár rokov v rukopise. Teraz, keď sa ukázala možnosť ich uverejnenia, žiada sa mi k nim pripojiť ešte pár dodatkov:

1. Tento čiastkový problém sa dotýka čohosi oveľa hlbšieho, čo by sme mohli nazvať Straussovou cestou k poznaniu, alebo Straussovým typom poznania. Strauss hľadajúci („spýtavý“) duch nepátra na hraniciach poznania po jednoznačných, definitívnych odpovediach, ako sme na to zvyknutí v našom bežnom svete otázok – odpovedí. Dalo by sa povedať, že jeho „odpoveď“ je vždy otáznejšia, ako bola východisková „otázka“. Krásne to vysvitá napr. z týchto jeho slov:

„Riešenia, po ktorých nič nie je definitívne vyriešené, ale všetko vždy otáznejšie! Krásnou dúhou neobjavenej túžby oddialené úseky nastávajúcej budúcnosti, a predsa chvíľami prejasnené videnia neodstrániteľnej nevyhnutnosti.“ (Kvety z popola)

2. Čím vyšší duch, tým je spätosť výrazu a významu väčšia. A v prípade Pavla Straussa ide o jedného z najväčších duchov, akých slovenská zem mala. Rešpekt voči pôvodnej podobe Straussovho

rukopisu je v priamom vzťahu s obdivom k jeho dielu: čím väčší obdiv, tým väčší rešpekt. A obdiv je – ako Strauss sám hovorí v Kvetoch z popola – „*najobdivuhodnejší fenomén ľudského vnútra a nosný stavebný základ jeho vnútornej štruktúry. Nepolapiteľný úkaz, ako základ všetkých analýz a výskumov, všetkých pozorovaní a zrovnaní na pántiku budúcnosti.*“

3. U preporodeného ducha alebo ducha, ktorý prelomil bariéry nášho trojrozmerného sveta a preboril sa do nových svetov, je aj reč preporodená. Túto reč nemôžeme merať kritériom prirodzeného (prirodzené je to, čo zodpovedá nášmu stupňu vedomia), ale skutočného. A skutočné často obracia naše prirodzené hore nohami.

4. Otázka predpokladajúca a vyžadujúca odpoveď je výzvou. Výzva je v reči sprevádzaná špecifickou intonáciou, ktorá sa vyznačuje *stúpavým* charakterom. Dodatočne nasýtenie Straussovho textu akoby chýbajúcimi otáznikmi (aj výkričníkmi) môže vo vedomí čitateľa (i napríklad v prejave recitátora) urobiť tento text nenáležite vôľovo-výzvoým, nátlakovým, intonačne vypointovaným, čo je v rozpore s pravou podobou Straussovho vedomia, s tým „nenásilným podaním, ktoré sa štíti propagandizmom“ (Belák).

Skúsme si porovnať v duchu dve podoby čítania (a teda dve intonácie) nasledujúcich úryvkov z textu *Rekvieom za živých*: najprv – v rukopise, potom – v knižnom vydaní:

Život je zabitý, nech žije život. Vzkriesi sa obraz o živote, oberučný. Obraz prerastá obrazový svet.

Život zanikol, nech žije život! Vzkriesi sa obraz o živote? Obraz prerastá obrazový svet. (s. 170)

Umelec je v určitom zmysle stále umierajúci. A čo už vieme o tom, čo vidia umierajúci. Čo už vieme o vnútorných štádiách umierania.

Umelec je v určitom zmysle stále umierajúci. A čo vieme o tom, čo vidia umierajúci? Čo vieme o vnútorných štádiách umierania?

Kto kedy určí hraničnú čiaru medzi všetkým a ničím. Kde sa učupí príval otázok, ktoré sa nás chystajú zalomáziť.

Kto a kedy určí hraničnú čiaru medzi všetkým a ničím? Kde sa učupí príval otázok, ktoré sa nás chystajú zmárniť?

A prečítajme si k tomu Paštekovu charakteristiku Straussovho vedomia (v Edičnej poznámke ku knihe *Rekvieom za živých*): „*Krutou úprimnosťou čitateľa neraz provokuje, zavše šokuje. Avšak ako vysoko eticky angažovaný autor v pokore a poklaku blíži sa k najvyšším tajomstvám života i smrti* (podč. J. R.). *Aj z hĺbok jeho pesimisticky prifarbených slov šíri sa jas metafyzickej istoty. Nikdy a nikde ho neopúšťa láska k životu, k človeku, k umeniu.*“

5. Je teda jasné, že v „opytovacích“ vetách skúmaného typu nejde o opytovanie sa, o otázku, predpokladajúcu odpoveď, ale skôr o akési *rozvažovanie*. Pritom ani tento termín nie je možno najvýstižnejší. V každom prípade sa mi zdá, že tieto Straussove „otázky“ pokračujú hranice toho, ako rozvažovacie otázky definuje napr. František Kopečný (Základy české skladby, SPN Praha 1958, s. 267): „*Jsou ještě t.zv. otázky deliberativní (rozvažovací), jimiž se tážeme sami sebe. Jsou buď zjišťovací (Mám to udělat?), respektive rozlučovací (Mám mu to dát, či si to mám nechat pro sebe?), nebo věcné (Co mám dělat?; Ke komu jít?).*“

Vždy tu ide o výber z dvoch či viacerých variant, ktoré sa núkajú hovoriacemu akoby „na jednej čiare“. Spomínané Straussove vety mi zatiaľ skôr pripomínajú morské vlny, ktoré – jedna za druhou – *olizujú* breh tajomného, neznámeho sveta, a zakaždým si – pri návrate – akési tušenie o ňom so sebou odnášajú...

Nebolo by najlepšie nazvať tieto Straussove „otázky“ *rozjímavými*, či *kontemplatívnymi*? – hútam, keď v knihe T. Špidlíka – M. I. Rupnika „*Nové cesty pastorální teologie*“ čítam takéto Rupnikove slová: „*Církev má přístup a řešení, které je originální, a které ji charakterizuje v celé její historii, a tímto řešením je kontemplace: rozjímavým pohledem proniknout svoji vlastní realitu, realitu širčích skupin či národů a také realitu samotné církve*“ (s. 564).

Mám pocit, že najvýstižnejšie by túto povahu Straussovho poznávajúceho ducha (aj jeho poznávajúceho jazyka) vyjadril hudobník... Áno, ocitáme sa už vlastne akoby v svete hudby...

Július Rybák

Pavol Strauss sám o sebe

Pavol Strauss - Staré smidky

Som Lipták

Každému sa raz môže pritrafiť, že začne pozostávať len z minulosti. Lebo aj súčasná chvíľa môže byť do nej subsumovaná, nakoľko nikdy neprestáva byť v prívlie a odlive vývoja, ktorý nás nielen vnútorné zalieva, ale aj cez nás vypláva niečo novšieho.

I naša budúcnosť kriese v nás niečo aké malé, ale nosné, čo nás prerastá do niečoho všeobecného. Tak je každý z nás vlnkou, čo nás odplaví.

Okolo r. 1915, keď došli Rusi do Karpát, vypravil nás starý otec Dr. Kux, mikulášsky mestský lekár, k tetke do Viedne. Šli sme mama, moja maličkosť s mojou dadou Zuzkou, rodáčkou z Kráľovian, do Schmalzhofgasse 22, bočnej ulice Mariahilferstrasse. Mali tam dve sesternice, ktoré nás so Zuzkou nevelmi rozumeli, po slovensky.

Mňa na noc uložili do improvizovanej postele z dvoch zelených zamatových foteliek. No, ja som sa im hneď v tú prvú noc tak odvdáčil, že tam ostal trvalý veľký flak po velikánskej barine.

My sme si so Zuzkou priniesli svoju liptovskú intimitu. Ja som sa nevelmi priznal k svojej hanbe a bol som v stálom bojovnom postoji k tým dievčiskám.

Starý ranostaj zaujal som pozorovateľňu pri obloku. Mohlo byť pol šiestej a z blízkej Mariahilfenstrasse začali zaliehať prvé zvuky električiek. No a moja reakcia bolo vykrikovanie: Josko bubnuje, Josko bubnuje, a zvolával som všetkých.

Starý pán Josko bol mestským mikulášskym bubeníkom, otec neskoršieho povereníka, originálna a pre mňa dôležitá osobnosť. Výborne mi poslužil na zakrytie môjho neradostného prvého spoločenského vystúpenia.

Predpokladal som, že ma náš mikulášsky Josko zachránil. Ale neodmysliteľný flak ma celú tú návštevu prenasledoval.

Dva mesiace maďarskej školy

Začiatkom septembra 1918 sa zo mňa stal regulárny žiak. Mali sme dobrá učiteľa, Körösa, maďara.

Po dákom tom týždni mi pán učiteľ prehlásil, samozrejme staroslovenčinou: Ty si najlepší žiak. Povedz Tvojej mame, že ja veľmi ľúbim makový koláč.

S tou správou som došiel k mame a ona žiadané vyhotovila. A ja som to zatrepal do školy. Úplaty ešte neboli zakázané.

O pár dní sa mi dostalo ďalšej pochvaly s prosbou o orechový koláč. I to sa zrealizovalo. Lenže to bolo problematickejšie. Bol koniec vojny a veľa nedostatkov. Všetci sme žili zväčša na kukuričianke a na kulaši. Ťažko sa v Liptove zhánali orechy.

Ale aj tento zámer sa zrealizoval. Už som sa začal báť pochvaly. Ale zase udrhel hrom z belasého neba.

Pán učiteľ (ma) veľmi pochválil a prehlásil, že nadovšetko obľubuje medový koláč. Na šťastie sme boli v styku s horárovou ženou z Čierneho Váhu a tá dodala med.

No dni sa valili za sebou a došlo na deň oslobodenia, na 18. októbra 1918. Vojna skončila, rakúsko-uhorská c.k. monarchia sa rozpadla. Maďarčina zamkla v škole a Prevrat zachránil mamu pred úspechmi svojho synka prvorodeného.

Otec sa až po pol roku vrátil z frontu, z Boky Kotorskej, kde slúžil pri pobrežnom delostrelectve. Všeobecne zavládla radosť nad zmenou pomerov. Ozaj sloboda.

V dome starého otca zavládla očkovacia horúčka. A ja som musel stáť pri každom pichnutí. Ale som bol stále plný (nečiť. slovo), lebo starý otec, rodák z Hýb, i s priateľom Dr. Bellom učili ľudí správnej hybskej slovenčiny a ja som sa musel produkovať: „Išiel som raz cez horu“, Valibuk. A starý otec: „Počujte si ten echt liptovský prízvuk.“

Prvé priateľstvo

Starý otec Dr. Kux a Dr. Bella boli rodáci z Hýb. Štúdiá medicíny absolvovali vo Viedni. Bol to rozkvet medicíny viedenskej školy. Boli tam slávni profesori, viedenský Česi. Profesor Maresch i profesor Rokytanský, patologický anatóm, profesor Škoda, dermatológ, profesor Příbram, internista, prof. Billroth a prof. Albert boli na chirurgii.

To študentské priateľstvo pretrvávalo po celý život. Starému otcovi núkali miesto osobného lekára ruského veľkokniežaťa. No, podmienka bola konverzia na ortodoxiu. Ale starý otec, volnomyšlienkar, odmietol.

A tak sa obaja hybeni usadili v Mikuláši. Bella sa ako starý mládenec usadil vo dvore u mäsiara Haviara. Starý otec vyžehnil starý dom na námestí, sentiváni-ovskú kúriu, naproti vchodu do katolíckeho kostola.

Roky plynuli, obaja žili pacientom. Starému otcovi zomrela mladá žena. Mal syna, ktorý vyštudoval farmáciu a pracoval v miestnej lekární. Jeho dcéra bola moja mama. Po smrti jej matky dal ju do Vratislavy, vtedy Breslau, do inernátu k anglickým pannám. Od detstva dobre hovorila po anglicky.

Starý otec i s doktorom Bellom sa každý večer zišli u starého lekárniky Miku. V jednej miestnosti zasadli pri fľaške vína a debatovali. Boli to vzdelaní lekári, obom chodilo niekoľko lekárskejších časopisov z Viedne i z Mníchova. A boli to vzdelaní ľudia, čítali prírodovedecké knihy, filozofické knihy, orientovali sa na meštiackych materialistov: Buchner, Häckel, Molleschott.

Bolo o čom debatovať, o objavoch v prírodných vedách a v archeológii, až po objavy hvezdárov a fyziológov od Cohnéa a Mesmera až po Claude-Bernarda, Brownti carda, Pavlova až po Freuda. Všetko to bolo na tapete.

Čas preletel a roky sa začali hlásiť. Starý otec bol veľký fajčiar, aj 60 cigariet, do toho tu a tam cigara a večer čibuk. Dr. Bella mal kvartál a keď to došlo, zasadol u Krompecherov a od obeda vypil aj 8 litrov vína a pri tom mu vyhrával verkleikár, ktorého dirigoval.

Okolo sedemdesiatky obaja ochoreli. Prvý starý otec. Denne ho i niekoľkokrát navštívil Dr. Bella. Predpokladám, že šlo o ťažkú ischemickú chorobu, ktorá končila infarktom.

Raz povedal starému otcovi: „Bercoko, nože sa ty napi vína.“ A starý otec: „Ale veď ja už sotva dýcham.“ Bella na to: „Práve preto, nech prídeš veselá dušička do neba.“

Inokedy mu vrazil, že bol priateľa v Poprade navštíviť. „Vidíš, tomu som zas povedal: A pozdrav mi Abraháma.“

Starý otec zomrel v deň svojich narodenín, na 1. mája. Odobierku mal Dr. Ivan Stodola, vtedy župný fyzikus v Mikuláši.

Študijné intermezzo

Keď sa chceš dozvedieť o niekom niečo alebo všeličo, musíš vedieť, aké školy absolvoval.

Po ľudovej škole prešiel som do Hodzovho štátneho reálneho gymnázia, vtedy ešte v Lipt. sv. Mikuláši. Boli to krásne

roky. Bývali sme na Vyšnom Huštaku v Bohušovskom dome, vedľa tetky Trnovskej, neskoršej svokry pána seniora Ludovíta Šenšela. V jej dome býval na poschodí advokát Dr. Ján Ruman, neskorší župan, a v prízemí pod ním vlastenec a buditeľ a spisovateľ Rehor Uram Podtatranský, krásny územčistý zjav s veľkou a krásnou šedivou bradou, ktorý bol k nám deťom veľmi milý, napriek tomu, že sme v parku naproti nemu celý deň šantili a vyrevúvali. Najväčší bitang medzi nami, kriklúň a bitkár bol Mirko Rakytiak.

Mnoho pekného bolo v tých gymnaziálnych rokoch od prvého obrozovania až po nábehy na intelektuálne radosti a zážitky v samovzdelávacom krúžku Hodžovom, kde som neraz hral na klavíri sám, alebo s priateľom huslistom Ervínom Smatekom. Pamätám ešte na vystúpenia Milana Pišúta, Ruda Brtáňa a Ondreja Plávku. Nebolo oslavy bez našej muziky. Neraz tam recitoval mladý Martin Rázus.

Nezabudnuteľný večer bol, keď vyšla knižočka o Ondrejovi Guothovi a kde o ňom prednášal Emil Boleslav Lukáč. V profesorskom zbore bol aj moravský básnik Miroslav Halér a neskôr spisovateľ Jaroslav Žák.

Mnoho cenných spisovateľov vyšlo z tej školy: Milan Rúfus, Július Lenko a mnohí iní, starší i mladší.

Cez prázdniny som sa učil reči a horlivo som hrával klavír. Od detstva som sa učil u slečnej Schontagovej, bývalej asistentky profesora Szirmayho v Pešti. Jej najlepší žiak bol Dušan Pálka. Prichádzali aj ruskí speváci Darin Beljanin, výborný basista, a tých som musel sprevádzať, ale aj zachraňovať: za posledný koncert zabudol zaplatiť kníhtlačiar a keď prišiel exekútor, musel som prechovávať jeho cennosti, zlaté manžetové gombičky a hodinky.

Ale dožili sme sa aj maturity. A teraz čo. Otec bol advokát a prevzal od svojho spolužiaka, neskoršieho ministra s plnou mocou pre správu Slovenska Dr. Jozefa Kálaja, kanceláriu.

No, ja som nemal vzťah k jurisprudencii a prosil som otca, žeby mi umožnil štúdium filozofie vo Viedni. Ale keď sme ta došli, bola tam v popredí skupina nepozitivistov na čele s prof. Carnapom, bol tam aj Witgenstein. To boli všetko matematici a fyzici. Mal som sklon k poézii a hudbe. A mne to nesedelo.

Nad Európou sa začali zbierať politické chmáry, svetu bude treba pomáhať, a tak ožili tie lekárske bunky po starom otcovi a zapísal som sa na medicínu.

Začali veľmi pútavé prednášky z anatómie u prof. Tandlera a filozofiou

a znalosťou Maeterlinka prešpikované prednášky biochemika prof. Fúrtha.

Pritom som brával hodiny klavíru u prof. Feuermannovej, sestry vitruóza cellistu a jeho doprovod.

Časté boli pitevné cvičenia. Nesmelo sa pitvať v gumených rukaviciach, z úcty k mŕtvemu človeku. Nemal som ešte zážitok s mŕtvolami. A tak som sa pripravil. Do jedného vrecka fľaštičku so slivovicou, do druhého voňavku a schystal som i cigaretu, nefajčiar. A tak pripravený som vstúpil do pitevne. No, ale všetko to bolo zbytočné. Nič sa nestalo a pohľad: na jednom stole veľký kopec rúk, na inom ramenné pletence, na ďalšom laketné kĺby, inde kolená, nohy a coxy.

Ale prenasledoval ma pach tých preporovaných mŕtvol. Darma som si umýval a voňavkoval ruky. Duševné muky som prestál na recitačnom večierku nemeckého básnika a humoristu Joachima Ringelnatza. Strnulý, ruky vo vrečku som sotva vydržal do konca.

Ale štúdium som dokončil v Prahe. Na rigorózum z anatómie som sa chystal vedľa ťažko chorej matky. Zomrela 40-ročná na endokarditídu. To bol najväčší žiaľ môjho života.

Z mikulášskych spomienok lekára

Každý, i lekárov život, začína detstvom. Je detské vnútro nehotové? Čo sa musí doplniť? Čo dorastá? Však sú kadeaké skupenstvá vnútornej oblasti, ktoré neznamenajú hodnotenie, ale sú nepoznané stupne možností. Čo nie je presne ohraničené, nie je preto menej prítomné. Len sa nám na chvíľu stratili rozmery hraníc.

Prvý detský zážitok: Krásne letné odpoľudnie. V detskej postielke počujem krásny temno-hnedý zvuk veľkej muchy. Až neskôr som došiel na to, že je to zvuk čella. Prvý hudobný vnim.

Každý nemá to šťastie, že sa narodí v Liptove. Kto to šťastie mal, je opuncovaný pohľadom od Poludnice po Baranec a Kriváň a z druhej strany po Choč. A to nielen pohľad vonkajší, ale i vnútorný. Veď z kolkých nadaných Liptákov to vytrysklo, z Plávku, Rúfusa, Alexyho a iných.

No, po kadeakých trampotách gymnaziálnych a vysokoškolských stal sa zo mňa lekár a hneď od začiatku chirurg.

V mikulášskom gymnáziu som bol na válečnej nohe s matematikou. Šťastie bolo, že som bol klavírista, a sám alebo s

huslistom Smatekom sme boli chronicky na programe na školských slávnostiach. V školskom časopise to zachytili karikatúrou: Veľký klavír a malý človečik sa naň driape po rebríku - a nadpis: Paľo Strauss vystupuje na klavír. A jediná pochvalu som ako septimán dostal od prváčika, ktorý so mnou odchádzal: „Vieš, ty tak pekne hráš, že by si mohol ísť do cirku.“

Po skončení štúdia som sa dostal do palučianskej nemocnice, ako sekundár, najprv na interné oddelenie. Tam sme poobede museli ísť na rontgen, kde sa aj súkromní pacienti premiešali medzi našich špitálskych. Medziiným došla aj bodrá staršia tetka a keď stála pod štítom, pýtala sa vyšetrujúceho: „Pán dochtor, dobre sa pozrite, vidíte aj tú reumu?“ „Vidím tetuška, už je nízko. Dáme prejmadlo a tá reuma sa vytratí.“

Bolí sme tam mladí i starší. Jeden z nich bol Dr. Honor Matyasovský, vyškolený gynekológ a pôrodník, z peštianskej kliniky. Rád hral karty a ešte radšej si vypil. Na sobotu a nedeľu mal partnerov ruského emigranta Dra Vesnického z pľúcneho oddelenia, a penzionovaného dekana Mikulu. Hrali preferenc a začali to o 2. hodine v sobotu a neraz to skončili ráno v pondelok. No, ale cez týždeň si angažoval nás mladých. I došiel nový kolega Dr. Ilavský, rodák z Hlbokého. Raňajkovali sme v lekárskej jedálni, no a cestou na oddelenie sa ho vypytoval a medzi iným to hlavné: „Vieš hrať karty? No, počkaj, však ťa vyskúšam.“ No, ale starý pán si to spestril a každú kartu pomenoval svojsky. Tak začalo rigorózum: „Čo je to tekvica untrík?“ Nič. „Čo je to šlojmík obrík?“ (To bolo skomolené meno ružomerského židovského obchodníka Šalomona Eichla.) A tak to ešte chvíľu pokračovalo, ale bez odozvy. Na to ma drgol starý pán a pošepol mi po maďarsky: „Takýchto blbcov nám posielala ministerstvo.“ Ale prešli sme mu cez rozum. Kolega Reháč mal dlhé nohy a dlhý krk. Škútil starému pánovi do karát a nepotrebné karty mi v topánke prihral pod stolom, a čo mne zavádzalo, som tou istou poštou odoslal. A tak sa stávalo, že na istú výhru (betľu) prehral. Nadával nám: „Taký dobytok, len ich priviazať k válovu a ono to vyhráva.“ Do smrti sa, chudák, nedozvedel o našich tajnostiach.

Spomínaný Palugyai býval spolu s bratrancom Armandom, tiež originálnym korhelom. Každý druhý deň chodila jeho manželka do lekárne po liter kolínskej vody. Lekárnik Belo sa jej opýtal, prečo toho toľko míňa, i keď to jeho kase poslúži. „Nuž ten môj Arman vždy

hľadá dačo a keď nič iné nenájde, vypije tú kolínsku.“ Raz ho zbadali po výplate opitého, ako sa kýval na moste cez Váh, ako zahadzoval peniaze a šmátral po vreckách i za drobnými a volal: „Mínek úrnak pénz.“ (Načo sú pánovi peniaze.) Čo neminul v krčme, zahadzoval.

No, to boli časy, keď gynekológia a pôrodnica podliehali chirurgovi. Nahovorili sme primára Dra Murína, aby sme u starého Dra Matyasovského jeho operačné schopnosti z kliniky v Pešti vyskúšali. No, bolo to úbohé, i keď medzi ľuďmi mal chýr, že najlepšie operuje napitý, že aj cisársky rez urobil na posteli. Tak sa nekryjú u ľudí legenda a skutočnosť.

Ešte jednu spomienku mám s ním. Nahovoril ma, že sa vyberieme na rakov do Lúciek. Najprv sme kúpili bravčovú pečienku a vypravili sme sa. No, cestou na nádražie sme sa v každej putike zastavili. Na šťastie boli len tri. V Teplej sme vysadli. Dlhé palice a siete boli uložené u krčmára. Posilnili sme sa a kúpili sme ešte vína. Akcia začala tak, že sme vložili sedem sietí. Za poslednou sme položili prázdny ruksak na úlovok a flašu na oslávenie. A tak sme chodili, vybrali rakov, ukladali a zapili. Keď nič nevytiahol, si zanadával, že to miesto asi pokazili českí žandári. A keď bol ruksak plný rakov a flaše prázdne, boli sme nútení vrátiť sa domov. Naraz nám išlo auto s pánom riaditeľom, možno po nás. Ale boli sme asi tak zrychtovaní, že sa k nám nepriznal, ani len nezastavil. Rakov sme si sami museli pripraviť i zjesť. Ale na takú novú expedíciu ma viac nenakriatol.

Už som spomenul Mirka Krivoša, originál svojho druhu, živú informačnú kanceláriu, čo roznášal miestne novoty z obchodu do obchodu. Chodil aj medzi nás kúpať sa na Váh. Chodil tam aj Koloman Sokol, veľký náš grafik, vtedy ešte málo známy. No, zlietli sa medzi nás i kačky i psy i kozy. Mirko rozniesol dôležitý chýr: Sokolovi zožrala koza mydlo a teraz sa jej stále zo zadnej časti pení.

Ale keď spomíname na postavy z mikulášskej minulosti, treba zachovať aj spomienku na pekné a ušľachtilé postavy. Naším (nečít. slovo) bol Rehor Uram-Podtatranský, krásny starý menšej, robustnej postavy s krásnou bielou ako hodvábnou bradou, vždy s milým úsmevom voči nám šarvancom, čo sme vystrájali v parku, naproti jeho bytu. Otec spomínal, že práve prekladá Petöfyho. Nemôžem zabudnúť na evanjelického pána farára Maderu, ktorý svojou ľubozvučnou slovenčinou pripomínal Vila Záborského i ako znalec a recitá-

tor Hviezdoslava. Ale na koho si viem spomenúť z mikuláštanov, zdá sa mi pozoruhodnou osobnosťou tak starosta a kníhkupec pán Klimeš, osvetový duch. Kontroverzné postavy evanjelického biskupa Janošku a kanonika Kozára. Nezabudnuteľná postava básnika Ondreja Guotha, slovenského Wolkra, sľubný nadaný človek, čo priskoro zomrel na Tbc. Priateľ nás mladších gymnazistov.

Dr. Ivan Stodola, neskorší náš popredný dramatik, v tie časy fyzikus župný. Kým vtedy ešte nebol každý úradný odborník, ale každý lekár mal určitý odborný punc (dávali to ľudia), Dr. Hoffman a Mayer boli orientovaní chirurgicky, Bella a starý otec Kux boli internisti, Dr. Beňovský bol krkavcový všehojič, čo všetko bagatelizoval. Každému pacientovi hovorieval na všetko, na čo sa sťažoval: „Takú škvarku mám i ja.“ Doktora Bellu som už minule spomenul. Známy bol jeho nemiestny výrok, keď ho zavolali na blízku poštu k českému úradníkovi so zlomeninou: „Nevolal som vás síce, ale odprevadím vás.“ Preložil nemeckú gynekológiu.

No a všetko v nemocnici končí v márnici. Tieto spomienky nech končia veselou i neveselou spomienkou na dvoch zriadencov, čo tam vládli. Starý pán Slabej s kolegom. Sami sa označovali ako mŕtvonosiči. Podľa možnosti si inkasovali svoje. Ak sa im to nedostalo, kde to čakali, prišli kožu hlavy nad obrátené vloženou klenbou lebečnou, tak že vypuklá zátylná časť trčala z čela. A došla veľká skupina cigánov postrašili ich tak, že mŕtveho postavili k dverám a keď ich pustili do márnice, spadla mŕtvola na nich, tak že sa s krikom rozutekali.

Nebolo nás veľa lekárov. Každý primár mal dvoch sekundárov. Ale atmosféra bola nezatažená, postoj nás mladších optimistický. Radi sme mysleli i na beštárstva, ale i rozpaky. Raz došlo za týždeň k narodeniu dvoch detí s rozštepom, „zajačím pyskom“. Jedného dňa nás zobudil niekto zúrivým klopaním. Bol to otec jedného z tých postihnutých detí. „Čo je toto za špitál, kde sa rodia samé také deti. Ja porežem všetkých zajacov a pohádzem vám ich pred dvere.“ Nedal si povedať, že na tom nesie viac viny sám, ako nevinní zajačkovia.

A tak sa míňali dni i roky. Aj sme ponadobúdali skúsenosti i zručnosť a porozchádzali sme sa na ďalšie štúdium a školenie na kliniky tunajšie i zahraničné, chystajúc sa na samostatné pracovisko. No, doteraz vďačne spomíname. Keď sa pod chmármi minulosti rozzeví ob-

raz nenávratna, rozbúcha sa nostalgiou i srdce starnúceho lekára.

Na tých spomienkach vidím, že každý, i ten najskromnejší život má svoj význam, veď dokreslí obraz doby.

(Ešte niekoľko) čudných, ale originálnych postáv mikulášskych. Veď ktoré mesto ich nemá. Bol tu čaptavý pastier Garžo, žobráčka Rúzelka, ktorá si pýtala korunku, aby si vypila. Všetkým, pán veľkomožný: im to škodí, a mne pomáha. Bol tu Miloš Frištiak, ktorý na požiadanie zatančil šimi na krátko i na dlho. Žil tu starý pán Piňo, vysoký poloslepý chlap hudobník, vystrelý ako by bol prehltol linoár a rád zahral niečo na maďarskej píšťalke tározatá.

Ale do špitálskeho inventára patrili aj Vikuško Palugyai. Plešatý hrdý liptovský zemän, častý hosť na chirurgii. Hral na klavír ľudové piesne a najmä „švihrovskú“ zahral obdivuhodne. Pritom nepoznal noty. Žil v palučianskom kaštieli. Zbieral všetko od známok a zápalkových škatúl až po fajky. Mal ozaj svojské pipárium. No, ale zbieral aj zbytočnosti ako na pr. na veľkom papieri škvaru z uhlia a koksu pred pecou.

Jedného dňa došiel do nemocnice a mal na celej pleši, na čele a na nose príškvary po hlbších odreninách. Prehlásil nonšalantne, že má ekcém. My sme neprotirečili, ale schystali sme mu promóciu za čestného doktora palučianskej nemocnice, lebo vynašiel novú chorobnú entitu *eccema alcoholicum*. Lebo ten jeho ekcém bol z toho, že prišiel natrúdný a hlavou zaryl pri páde do tej kopy škváry.

Chystali sme sa na tú slávnosť v lekárskej jedálni. Posadali sme si za stôl. Každý mal pelerínu od sestričiek diakonisiek. Pán riaditeľ Dr. Droppa ako rektor, pán primár Dr. Murín ako dekan a ja ako promótor. Každý sme si pripravili reč, latinsky a slovensky. No a potom sme s novým kolegom ešte posedeli pri poháriku, len sme ho upozornili, aby si dal pozor, aby neutŕžil nový ekcém, prípadne aj inde.

Labužnícky pochutnával víno a keď sa mu pozdávalo, pochválil po maďarsky „Minden korty egy gondolat“ („Každý hlt je myšlienka“).

Nesmierne sviatočný deň bol i pre nás mladých zabíjačka. Špitál mal vlastný chov sviň. I nás lekárov zavolali na obarovú polievku a čo k tomu patri.

(Z rukopisu „Staré smidky“ pripravil J. Rybák.)

Z archívnych materiálov

PhDr. Peter Vítek

Pôvod rodu a Marek Štraus (1802-1905)

Dejiny rodu Štrausovcov (Strausz, Strauss) sa začínajú písať v okolí Námestova niekedy na začiatku 19. storočia. Od tohto obdobia máme o rode konkrétne písomné doklady. Židovskí obyvatelia, prichádzajúci do Námestova z Holešova a Poľska, vedeli o výhodnej polohe mestečka a začali sa tu zaoberať rôznymi odvetviami obchodu. Niet preto divu, že v krátkom čase v Námestove založili spolok Chevra Kadisha. To, že sa židovská komunita v Námestove začala formovať niekedy na prelome 18. storočia a 19. storočia, dokumentujú aj najstaršie náhrobky na miestnom židovskom cintoríne zo začiatku 19. storočia.

V Námestove a okolí žilo v prvej polovici 19. storočia skoro desať rodín Štrausovcov, ale dnes sa už nedá vypátrať, či išlo o blízkych alebo aspoň vzdialených príbuzných. Najstarším známym predkom rodu je Marek (Markus, Mayer) Štraus (*okolo 1822 Námestovo +1.6.1905

• Námestovo v 19. storočí

L. Mikuláš), syn Filipa Štrausa. Filip Štraus žil s rodinou v tomto oravskom mestečku a podnikal tu. Zo zachovaných matričných údajov nie je známe, ako sa volala jeho manželka ani koľko mal detí. V matrike zomrelých Liptovský Mikuláš je pri zázname o úmrtí jeho syna Marka záznam, že sa narodil v Námestove a jeho otcom bol Filip Štraus. Okolo roku 1840 Marek Štraus odchádza do Liptova. Pohnútky na jeho odchod nie sú známe, ale v každom prípade k tomu prispeli aj jeho podnikateľské zámery a túžba po úspechu. Možno, že aj jeho rozhodnutie prilákalo do Liptova aj ďalšie židovské námestovské rodiny, ako napríklad rodina Jakoba Hexnera, ktorá sa usadila v Liptovskej Lúžnej a neskôr sa jej potomkovia usadili aj v Liptovskej Osade, Hubovej, Ružomberku a Liptovskom Mikuláši.

V chotári Liptovskej Porúbky Svätójánkovci už dávnejšie vybudovali pohos-

tinský podnik vo frekventovanej lokalite Šmýkanec. Zázajdný hostinec spolu s jatkou v roku 1834 prenajali Matejovi Urbanovi. Od 1. januára 1838 sa hostinec Na Šmýkanci ocitol v židovských rukách. Do 31. decembra 1840 ho árendoval Markus Poláček s manželkou Annou Dunnerovou. V rokoch 1841-1842 si podnik prenajal Izák Kux. Po Izákovi Kuxovi Sentivániovci podnik v rokoch 1843-1848 prenajali Markovi Štrausovi. Ten tu býval aj s rodinou. Poddanstvo bolo v roku 1848 síce zrušené, ale bývalým zemepánom ostali majetky a rozličné výhody aj po odstránení feudálneho spoločenského poriadku. Židovský kapitál bol silný a krčmárstvo na Šmýkanci prekvitalo aj naďalej. Predaj pálenky, vína a iných nápojov mal v rukách od 1. septembra 1848 do 1. septembra 1851 izraelita Dávid Werner.

Podľa neúplných matričných záznamov sa Marek Štraus (*okolo 1822 Námestovo +1.6.1905 L. Mikuláš) oženil až po príchode do Liptova. Jeho manželkou sa stala Mária Spitzová (*1824 L. Porúbka +27.4.1898 L. Mikuláš), dcéra porúbčanského krčmára Antona Spitzu a Františky, rodenej Singerovej. Markovi s manželkou sa v Liptovskej Porúbke postupne narodili deti, z ktorých sa dospelosti dožili len tri: Filip (*1845 L. Porúbka +8.11.1934 Lokca) a Adolf (*18.3.1847 L. Porúbka +17.4.1935 L. Mikuláš) a Genovéva (Jeny, *8.10.1860 L. Porúbka + ? Budapešť), neskôr vydatá za Mikulášom (Miksa) Poláčekom. Okrem týchto detí sa podarilo v druhopisoch židovských matrik vypátrať aj záznam o narodení Antona Štrausa (*18.10.1859 L. Porúbka + ?), ktorý sa však dospelosti nedožil. V tom čase umieralo veľmi veľa detí v 0-5 roku života. Markovi Štrausovi sa v podnikaní darilo, pretože od konca 70-tych rokov až do polovice 80-tych rokov 19. storočia veľmi intenzívne nakupoval nehnuteľnosti v chotári Liptovskej Porúbky. V dedine prevádzkoval v tomto období aj mäsiarstvo.

Je veľmi pravdepodobné, že Marek Štraus sa dostal ku prenájmu krčmy na Šmýkanci prostredníctvom svojho svokra Antona Spitzu, ktorý spolu so svojim spoločníkom Jakubom Sternom čapovali pivo, pálenku a iné alkoholické nápoje v krčme Sentivániovcov uprostred Liptovskej Porúbky v rokoch 1838-1849. Príjmy si vylepšovali výsekom a predajom mäsa. Marek Štraus si po ukončení nájmu na Šmýkanci prenajal krčmu s mäsiarstvom v dedine, a tak ju prevádzkoval dlhé roky. Nevedno z akých pohnútok však v rokoch 1893 a 1895 všetky nehnuteľnosti (okrem

• Pohľad na Liptovskú Porúbku v prvej polovici 20. storočia

podielov v urbárskom spoločenstve) predal a aj s manželkou sa odsťahoval do Liptovského Mikuláša. Prenajali si byt vo veľkom dome vo Vrbičkom Huštáku, ktorý patril bohatej dedičke Potornajovcov (Pottornay) z Podturne Amálii Vitálišovej, rodenej Potornajovej. Tu, v dome číslo 121, vedľa mikulášskej Reduty, v roku 1898 umrela Markova manželka Mária Štrausová, rodená Spitzová a v roku 1905 tu zomrel vo veku 83 rokov aj samotný Marek Štraus.

V polovici 19. storočia žil a prevádzkoval krčmu v Štrbe Marek Štraus a jeho manželka Júlia Neumannová. V druhej polovici 19. storočia mal istý Adolf Štraus s manželkou Katarínou Fischerovou v nájme krčmu Potornajovcov v Jamníku. V 19. storočí žili v Liptovskom Mikuláši aj Hugo Strauss a Móric Strauss, ktorí tu podnikali, ale nevlastnili nehnuteľný majetok. Fungovali tu firmy Strauss-Deutsch a Strauss M. és fia (Móric či Marek ? Strauss a synovia). V Liptovskom Mikuláši žil medzi vojnami ešte jeden Straus - Eliáš Straus (*1859 +27.7.1941), súkromný úradník, syn Abraháma Strausa a Estery Linksovej s manželkou Linou Rosenfeldovou (+11.2.1933 LM) a deťmi Hugom a Júliom Straussovcami. Právnik Dr. Hugo Straus (*1892 + ?) žil neskôr v Budapešti a jeho brat Július Straus (*1895 + ?) žil v Liptovskom Mikuláši. Podľa údajov z Okresného úradu v Liptovskom Mikuláši boli do koncentračného tábora z Liptovského Mikuláša v roku 1942 odvezení Eugen Strauss (*25.10.1915 Mútne +21.7.1942 Oswiecim, Poľsko) pekárenský pomocník, Ignác Strauss (*20.6.1894 v D. Strede + ?) obchodník a Július Strauss (*14.11.1895 v L. Mikuláši + ?) účtovník.

(prvá časť; pokračovanie v nasledujúcom čísle)

• Dom, kde žil na sklonku života a zomrel Marek

Valné zhromaždenie SPMPS 11. október 2008

• Zľava: MUDr. Jozef Strauss, MUDr. Zuzana Straussová, PhD. Ak.mal. Mária Slobodníková

• Zľava: PhDr. Lubomír Raši, PhD. Prof. mons. František Tondra, MUDr. Martin Jančuška

• Prvý rad zľava: primátor mesta Ing. Ján Blcháč, Ph.D., Ing. Jozef Šišila, CSc., Prof. Žilka s manželkou, druhý rad zľava: MUDr. Jozef Strauss

• Vdp. Martin Koleják a Vdp. Pavol Ondrik

• Prof. Tibor Žilka a Ing. Jozef Šišila, CSc.

• Prof. Jozef Leikert

• Prof. Eva Kollárová s manželom Jánom

• Prof. Július Rybák a ThDr. Martin Koleják

Spolok priateľov MUDr. Pavla Straussa • LISTY PS - Reg. číslo: MK SR 3209/2004, číslo 10, marec 2009. Číslo pripravili: Július Rybák, Jozef Šišila a Ľubomír Raši. Adresa redakcie: Múzeum Janka Kráľa, Námestie osloboditeľov 31, tel.: 044/5621 580, e-mail: zuslm@svslm.sk. číslo účtu: 4430001300/3100, IČO: 37907751, tlač: Print Master, Lipt. Mikuláš, e-mail: printmaster@viacom.sk. Počet výtlačkov: 1000

 Telink